

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ΄ ΤΕΥΧΟΣ 36^ο ΜΑΡΤΙΟΣ 2004

Το Ξηροκάμπι
Περίοδος Α΄ 1966-1977

Η ΦΑΡΙΣ
Περίοδος Β΄ 1979-1981
Περίοδος Γ΄ 1992-2001
Περίοδος Δ΄ 2002-

Τριμηνιαία έκδοση του **Συλλόγου Αποφοίτων Σχολείων Φάριδος**
Έδρα: Ξηροκάμπι Φάριδος, Λακωνία

Συντακτική επιτροπή: Γεώργ. Θεοφ. Καλκάνης, Θεοδ. Στ. Κατσουλάκος,
Παναγ. Ηλ. Κομνηνός

Επιμελητής έκδοσης: Σταύρ. Θεοδ. Κατσουλάκος,
Συρακουσών 101, Λαμπρινή, Αθήνα, τηλ. 210 2515864

Ταμίας: Ιωάννης Παν. Κονίδης, Ξηροκάμπι, τηλ.: 27310 35029

Ηλεκτρονική επεξεργασία: ευγενική προσφορά των μεταπτυχιακών φοιτητών
του Εργαστηρίου Φυσικών Επιστημών, Τεχνολογίας και Περιβάλλοντος
του Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η ΦΑΡΙΣ της Δ΄ περιόδου (2002-) ευρίσκεται (και) σε ηλεκτρονική μορφή στο δικτυακό
τόπο:

micro-kosmos.uoa.gr/faris

Ετήσια συνδρομή έντυπης μορφής: εσωτερικού 5€, εξωτερικού 25 \$ Η.Π.Α.

Περιεχόμενα:

Σελ.

<i>Γεωργίου Β. Νικολάου</i> , Ειδήσεις για το Παλιοχώρι στη δεκαετία 1770-80	3
<i>Δικαίου Β. Βαγιακάκου</i> , Καταγωγή ονομάτων	9
<i>Χρήστου Α. Καπετανάκου</i> , Ο υπολοχαγός Antonio Rouliese	14
<i>Παναγιώτη Η. Κομνηνού</i> , «Οι βάρβαροι έρχονται»	16
<i>Σταυρούλας Π. Κονίδη</i> , Ο πατέρας μου ο γερο-Πέτρος	18
<i>Ηλία Γ. Αποστολάκου – Δημήτρη Θ. Κατσουλάκου</i> , Τα αγκίστρια	19
<i>Σταυρούλας Δ. Ορφανάκου</i> , Τα παλιά ελαιουργεία ή λι(ο)τριβεία	21
<i>Ευγενίας Ι. Κονίδη</i> , Παρουσίαση βιβλίου: «Ο Παναγιώταρος Βενετσανάκης, ο απροσκύνητος κλέφτης του Ταΰγέτου»	23
<i>Παναγιώτη Γ. Στεργιανόπουλου</i> , Διορθωτική δήλωση	25
<i>Γιώργου Καραμάνου</i> , Η Φάρις σε άλλα έντυπα	26
Της αγοράς	27
Ανάλεκτα	27
Συνδρομές	28
<i>Μιχάλη Γ. Γραμματικάκη</i> , Πένθη: Κωνσταντίνος Α. Μιχαλακάκος (1908-2003)	28
<i>Βούλη Π. Φραγκή-Σκληρού</i> , Πένθη: Παντελής Π. Σκληρός (1917-2003)	30
Τα νέα μας	31

Εξώφυλλο: Ο Άγιος Σπυρίδωνας στο δρόμο από το Ξηροκάμπι προς την Κουμουστά
(Δ.Θ.Κ.)

Ειδήσεις για το Παλιοχώρι στη δεκαετία 1770-80

Αφορμή για το μικρό αυτό σημείωμα στάθηκε ο εντοπισμός στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ), ανάμεσα σε άλλα τεκμήρια που αφορούν την περιοχή Βαρδουνίων, ενός εγγράφου το οποίο αναφέρεται σε γεγονότα που συνέβηκαν στο Παλιοχώρι κατά την κρίσιμη δεκαετία που ακολούθησε την αποτυχημένη εξέγερση του 1770 στην Πελοπόννησο. Οι πληροφορίες που μας δίνει αυτό το έγγραφο είναι πολύτιμες και έρχονται να προστεθούν στις λιγοστές προγενέστερες μαρτυρίες που διαθέτουμε γι' αυτό τον οικισμό.

Η πρώτη γραπτή πληροφορία για το Παλιοχώρι ή Παλαιοχώρι δίνεται από οθωμανικό έγγραφο του 1639, με το οποίο οι Αρχές του Μυστρά δίνουν την έγκρισή τους για επισκευή του μοναστηριού της Ζερμπίτσας¹. Οι επόμενες μνείες συναντώνται σε έγγραφα της δεύτερης Βενετοκρατίας που αφορούν στην ενοικίαση του φόρου της δεκάτης και στις διάφορες αγγαρείες (έργα για την οχύρωση του ισθμού της Κορίνθου, συντήρηση δραγόνων, κ. άλ.) που ήταν υποχρεωμένοι να εκτελούν οι κάτοικοι². Στην απογραφή του *Grimani* (1700) στο Παλιοχώρι καταγράφονται 30 οικογένειες, με 102 συνολικά κατοίκους³.

Η ονομασία Παλαιοχώρι υπονοεί κάποια σχέση με ένα μεταγενέστερο οικισμό, που δε γνωρίζουμε ποιος ήταν και πότε δημιουργήθηκε. Μπορούμε, βέβαια, να υποθέσουμε ότι κάποια στιγμή, για άγνωστο λόγο, ορισμένοι από τους κατοίκους του Παλαιοχωρίου εγκατέλειψαν το χωριό τους και δημιούργησαν το νέο αυτό οικισμό. Σε αντίθεση όμως με ό,τι συνέβηκε σε πολλές άλλες παρόμοιες περιπτώσεις, ο πρώτος οικισμός δεν ερημώθηκε⁴· απεναντίας, είχε και αργότερα αρκετούς κατοίκους⁵. Τον 18ο αιώνα το Παλιοχώρι μνημονεύεται, επίσης, στον κώδικα της μονής Γόλας (1752, 1753) και σε δύο πωλητήρια έγγραφα προερχόμενα από τη μονή Ζερμπίτσας (1757 και 1763)⁶.

¹ Θεόδωρος Ν. Σιμόπουλος, *Η ιερά μονή Ζερμπίτσας*, Αθήνα 1966, σ. 36.

² Βλ. Κων. Μέρτζιος-Θωμάς Παπαδόπουλος, "Ο Μυστράς και η περιφέρειά του εις τα Αρχεία της Βενετίας κατά την Ενετοκρατίαν (1687-1715)", *Λακωνικά Σπουδαί*, 12 (1994), σ. 243, 261, 300· Γεώργιος Β. Νικολάου, "Ειδήσεις για την επιβολή αγγαρειών στην Provincia di Laconia κατά την περίοδο της δεύτερης Βενετοκρατίας", *Λακωνικά Σπουδαί*, 13 (1996), σ. 421, 424.

³ Βασίλης Παναγιωτόπουλος, *Πληθυσμός και οικισμοί της Πελοποννήσου, 13ος-18ος αιώνας*, Αθήνα 1985, σ. 284.

⁴ Βλ. γενικά για τα προβλήματα της ερημωσης οικισμών και της δημιουργίας νέων στον ελλαδικό χώρο, Ελένη Αντωνιάδη-Μπιμπίκου, "Ερημωμένα χωριά στην Ελλάδα: ένας προσωρινός απολογισμός", στο Σπ. Ασδραχάς (επιμ.), *Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών (15ος-19ος αιώνας)*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1979, σ. 191-259. [Πρώτη δημοσίευση στον τόμο, *Villages désertés et histoire économique, XIe-XVIIIe siècle*, S.E.V.P.E.N, Παρίσι 1966, όπου αντίστοιχα παραδείγματα από τον ευρωπαϊκό χώρο.]

⁵ Η γαλλική επιστημονική αποστολή στην Πελοπόννησο κατέγραψε το 1829 στο Παλαιοχώρι 200 κατοίκους. Βλ. Μιχαήλ Γ. Χουλιάρη, *Χουλιάρη, Γεωγραφική, διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξη της Ελλάδος, 1821-1971*, τ. Α', μέρος Ι, Αθήνα 1973, σ. 39.

⁶ Θεόδωρος Σ. Κατσουλάκος, "Πωλητήρια έγγραφα του 18ου αιώνα", *Φάρις*, τεύχ. 14 (1996), σ. 3-5.

Το έγγραφο που μας δίνει τις πληροφορίες για γεγονότα που συνέβησαν στο Παλαιοχώρι τη δεκαετία 1770- 80 περιλαμβάνεται σε 17 αναφορές που στάλθηκαν από τα Βαρδουνοχώρια στον έκτακτο επίτροπο Λακωνίας και Κάτω Μεσσηνίας Γεώργιο Ψύλλα από τις 10 Νοεμβρίου 1828 έως την 1 Ιανουαρίου 1829, με την έκκληση να τις διαβιβάσει στον Κυβερνήτη προκειμένου να ικανοποιηθούν τα αιτήματά τους⁷. Οι αναφορές αυτές μας δίνουν σημαντικές πληροφορίες, για πρόσωπα και πράγματα, για ζητήματα οικονομικού και δημογραφικού, κυρίως, χαρακτήρα που διαδραματίστηκαν εδώ στα χρόνια της δεύτερης Τουρκοκρατίας⁸.

Μετά την αποχώρηση των αιγυπτιακών στρατευμάτων (Οκτ. 1828) και τον ερχομό στην Ελλάδα του Καποδίστρια, όσοι Πελοποννήσιοι είχαν καταφύγει στα βουνά αρχίζουν να επιστρέφουν στα κατεστραμμένα χωριά τους για να ξαναεπιδοθούν στις ειρηνικές τους ασχολίες. Το αίτημα για χορήγηση γης στους ακτήμονες, το οποίο απετέλεσε κύριο άξονα της αγροτικής πολιτικής του Καποδίστρια⁹, προβαλλόταν την περίοδο αυτή έντονα από τους κατοίκους διαφόρων περιοχών. Μέσα σ'αυτή τη συγκυρία θα υποβληθούν από τους Βαρδουνοχωρίτες αναφορές για να διεκδικήσουν τις περιουσίες που, όπως πίστευαν, τους ανήκαν δικαιωματικά εφόσον οι Τούρκοι τις είχαν σφετεριστεί με παράνομους τρόπους. Για να υποστηρίξουν αυτό τους το αίτημα θα ανατρέξουν στη συλλογική μνήμη επικαλούμενοι, για τα πιο μακρινά γεγονότα, τα όσα προφορικά τους είχαν παραδοθεί από τους παππούδες τους ή από τους γονείς τους. Οι κάτοικοι μάλιστα του Παλαιοχωρίου θα επικελεστούν, για τα γεγονότα που είχαν συμβεί στο χωριό τους, εξήντα περίπου χρόνια πριν, τη μαρτυρία αντόπιτη ογδοντάχρονου, το 1828, συγχωριανού τους.

Η αναφορά από το Παλαιοχώρι μας μεταφέρει στο κλίμα της τρομοκρατίας και της ανασφάλειας μέσα στο οποίο ζούσε ο χριστιανικός πληθυσμός του χωριού κατά την ύστερη Τουρκοκρατία. Το ίδιο κλίμα επικρατούσε σ' όλα τα χωριά της περιοχής. Οι περισσότερες πράξεις βίας τοποθετούνται χρονικά στην περίοδο μετά το 1770, κάτι που θα μπορούσε να αποδοθεί είτε στις πιο ειρηνικές σχέσεις των δύο λαών στα Βαρδουνοχώρια την προηγούμενη περίοδο¹⁰ είτε απλά στο ότι η συλλογική μνήμη είχε συγκρατήσει μόνο τα πιο κοντινά γεγονότα. Οπωσδήποτε η

⁷ ΓΑΚ, Συλλογή Βλαχογιάννη, Σειρά Γ', Αρχείο Ρήγα Παλαμήδη: Στατιστικά Πελοποννήσου, Φ. 12α/ζ: Στατιστική Μισθός. Χωριά καταπατηθέντα.

⁸ Βλ. Γεώργιος Β. Νικολάου, "Δημογραφικές και οικονομικές συνέπειες της κυριαρχίας των Τουρκαλβανών στα Βαρδουνοχώρια Λακωνίας την περίοδο της δεύτερης Τουρκοκρατίας", *Λακωνικά Σπουδαία*, 16 (2002), σ. 313-366.

⁹ Για την κατάσταση της γεωργίας όταν έφτασε ο Καποδίστριας στην Ελλάδα και για την αγροτική του πολιτική βλ. Frédéric Thiérsch, *De l'état actuel de la Grèce et des moyens d'arriver à sa restauration*, Λειψία 1833, ελλην. μετάφρ. Α. Σπήλιου, εκδ. Τολίδη, Αθήνα [1972], τ. Α', σ. 290-298· πρβλ. Απόστ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Η', Θεσσαλονίκη 1988, σ. 212 κ. εξ., όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

¹⁰ Ο Μ. Σακελλαρίου [Η Πελοπόννησος κατά την δεύτεραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821), 2η έκδ., Αθήνα 1978, σ. 160] δέχεται ότι σε όλη γενικά την Πελοπόννησο, προ του 1770, οι σχέσεις Ελλήνων-Τούρκων ήταν καλές.

εξέγερση του 1770 και η εξόντωση πολλών Τουρκοβαρδουνιωτών από τους Μανιάτες στο Μυστρά¹¹ έπαιξε σημαντικό ρόλο. Ωστόσο, το γεγονός αυτό δεν αρκεί για να ερμηνεύσει τα μετά το 1770 γεγονότα και την επιδείνωση των συνθηκών κάτω από τις οποίες θα ζήσει ο χριστιανικός πληθυσμός τις επόμενες δεκαετίες. Μάλλον, σνιιστά δευτερεύουσα αιτία. Εξάλλου, βιαιότητες μαρτυρούνται εδώ και πριν από τα Ορλωφικά. Νομίζω ότι πιο καθοριστικής σημασίας αιτίες ήταν η όλο και μεγαλύτερη αδυναμία της οθωμανικής διοίκησης να περιορίσει τις αυθαιρεσίες των αγιάνηδων (*ayans*)¹² και των Τουρκαλβανών, η ροπή των τελευταίων προς την αρπαγή και η πληθυσμιακή υπεροχή του μουσουλμανικού στοιχείου σε πολλά χωριά των Βαρδουνίων¹³. Οι ελληνικές πηγές και οι περισσότεροι ξένοι ταξιδιώτες που πέρασαν από εδώ στα τέλη του 18ου αι. και στις αρχές του 19ου, συμφωνούν στο ότι οι Τουρκοβαρδουνιώτες- «πολλῶ ἀνώτεροι πολεμικῶς, πολλῶ δέ κατώτεροι ἠθικῶς τῶν Λαλαίων τῆς Ἥλιδος», κατά τον Φιλήμονα¹⁴ είχαν επιβάλει την απόλυτη κυριαρχία τους στην περιοχή, χωρίς, ουσιαστικά, να υπακούουν ούτε στην τουρκική εξουσία. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, οι δυνατότητες αντίδρασης ήταν για το χριστιανικό πληθυσμό πολύ περιορισμένες.

Η αναφορά που υπέβαλαν οι κάτοικοι του Παλαιοχωρίου στις 18 Νοεμβρίου 1828 είναι μια πολύ ζωντανή μαρτυρία της δεινής θέσης στην οποία βρέθηκαν οι χριστιανοί των Βαρδουνίων κατά την κρίσιμη δεκαετία 1770- 80. Στα 1775 ο Ζενέλαγας, επικεφαλής Αλβανών μισθοφόρων που λεηλατούσαν την περιοχή του Μυστρά, απαίτησε από τους κατοίκους του χωριού να καταβάλουν 300 γρόσια ως αμοιβή για την υποτιθέμενη προστασία που τους παρείχαν οι άνδρες του (αρματολιάτικο)¹⁵. Οι Παλιοχωρίτες, αδυνατώντας να καταβάλουν αυτό το ποσό,

¹¹ Τάσος Αθ. Γριτσόπουλος, *Τα Ορλωφικά. Η εν Πελοποννήσω επανάσταση του 1770 και τα επακόλουθα αυτής*, Αθήναι 1967, σ. 72-74, όπου οι πηγές.

¹² Για το θεσμό των αγιάνηδων, των μουσουλμάνων δηλ. προεστών στην Οθωμανική αυτοκρατορία, γενικά και στην Πελοπόννησο (όπου ταυτίζονται με τους αγάδες), βλ. ενδεικτικά: Djeena R. Sadat, "Rumeli ayanlari: The eighteenth century", *Journal of Modern History*, 44 (1972), σ. 346-363; Bruce McGowan, "The age of the ayans, 1669-1812", στο H. Inalcik-D. Quataert (επιμ.), *An economic and social history of the Ottoman Empire, 1300-1914*, Καίμπριτζ 1994, σ. 660 κ. εξ. Αναστασία Κυρκίνη-Κούτουλα, *Η οθωμανική διοίκηση στην Ελλάδα: Η περίπτωση της Πελοποννήσου (1715-1821)*, Αθήνα 1996, σ. 142-169; Martha Pylia, *Les notables moréotes, fin du XVIIIe-début du XIXe siècle: fonctions et comportements*, thèse, Université de Paris I, Παρίσι 2001, vol. I, σ. 53-57. Για τις αυθαιρεσίες των αγιάνηδων στην Πελοπόννησο βλ. Νεοκλής Σαρής, *Προεπαναστατική Ελλάδα και Οσμανικό κράτος από το χειρόγραφο του Σουλειμάν Πενάχ Εφέντη του Μωραΐτη (1785)*, εκδ. Πρόδοτος, Αθήνα 1993, σ. 255, 298-299.

¹³ Για τα Βαρδούνια βλ. Γεράσιμος Κασάλης, "Η Βαρδούνια και οι Τουρκοβαρδουνιώτες", *Πελοποννησιακά*, 2 (1957), σ. 91-140.

¹⁴ Ιωάννου Φιλήμονος, *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. 3, Αθήναι 1860, σ. 40.

¹⁵ Ποσό για τη μισθοδοσία αρματολών. Ο Γ. Βλαχογιάννης, ο οποίος δεν δέχεται την ύπαρξη αρματολών στο Μοριά, χρησιμοποιεί αυτή τη μαρτυρία στη μελέτη του, *Κλέφτες του Μοριά, Μελέτη ιστορική από νέες πηγές βγαλμένη, 1715-1820*, Αθήνα 1935, σ. 22, εκτιμώντας ότι πρόκειται για ποσό που δινόταν σε Αλβανούς φύλακες δερβενιών. Αντίθετα, ο John C. Alexander, *Brigandage and Public Order in the Morea, 1685-1806*, Athens 1985, σ.

υπέγραψαν, χωρίς τη θέλησή τους, ομολογία. Τελικά, ο Ζενέλαγας θα σκοτώσει με βασανιστήρια, σύμφωνα πάντα με την αναφορά, τον προεστό του χωριού Ιωάννη Βιγάζιττο. Φυσικό ήταν, ύστερα απ' όλα αυτά, τρομοκρατημένοι οι Παλιοχωρίτες να εγκαταλείψουν το χωριό τους και να καταφύγουν «εις τὰ ἐνδότερα τῆς Σπάρτης [δηλαδή στην ορεινή Μάνη] καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος», με αποτέλεσμα να ερημωθεί, για ένα χρονικό διάστημα, το Παλιοχώρι¹⁶.

Μετά την εξόντωση των Τουρκαλβανών μισθοφόρων από τον Χασιάν πασά (1779) οι πλησιόχωροί τους Γορανίτες θα υποστούν πολλά από τον απεσταλμένο του σουλτάνου (σαλαχόρη),¹⁷ ο οποίος είχε σταλεί για να ερευνήσει και να τακτοποιήσει περιουσιακά ζητήματα της Πελοποννήσου. Θα απαλλαγούν όμως από τα βάσανα χάρη στην επέμβαση του Μητροπολίτη Λακεδαιμονίας Γρηγορίου.¹⁸ Για ένα διάστημα το Παλιοχώρι θα βρίσκεται υπό την προστασία του αγά του Μυστρά Χουσεΐν. Προφανώς το Παλιοχώρι ήταν τσιφλίκι του. Μετά το θάνατό του όμως οι αδελφοί Μούργου-ίσως εξισλαμισμένοι χριστιανοί-θα αρπάξουν με πλαστογραφία όλη την περιουσία του χωριού: 1.200 στρέμ. χωράφια¹⁹, 3.100 ελιές, 4.000 μουριές κ.λπ., με ετήσιο συνολικό εισόδημα 2.500 γρόσια. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας δίνουν οι δεκαεφτά αναφορές, οι αρπαγές χριστιανικών γαιών και η μετατροπή πολλών από αυτές σε τσιφλίκια (*ciftlik*)²⁰, παρατηρούνται στα Βαρδούνια από την αρχή κιόλας της δεύτερης Τουρκοκρατίας. Γίνονται όμως όλο και πιο συχνές στα τελευταία τριάντα χρόνια του 18ου αιώνα. Η υφαρπαγή των γαιών έπαιρνε, ανάλογα με τις επικρατούσες κατά περιοχή συνθήκες, διάφορες μορφές: άσκηση ποικίλων πιέσεων σε βάρος των μικροϊδιοκτητών για πώληση των γαιών τους, ιδιοποίηση περιουσιών ατόμων που είχαν αποδημήσει ή είχαν πεθάνει, εγκατάλειψη των χωριών και των περιουσιών

126, σημ. 10], σχολιάζοντας την ίδια μαρτυρία, παρατηρεί ότι πιθανόν ο όρος *αρματολιάτικο* να δηλώνει ειδικότερα μια ανταμοιβή για την προστασία από διάφορες επιθέσεις στην περιοχή. Θεωρούμε την ερμηνεία αυτή ορθότερη.

¹⁶ Για φυγή κατοίκων της περιοχής Μονεμβασιάς, την ίδια περίοδο, στο Αιγαίο πέλαγος βλ. Ελένη Μελιά, "Στατιστικά στοιχεία της Επαρχίας Επιδαύρου Λιμηράς κατά το 1828", *Λαωνικά Σπουδαία*, 5 (1980), σ. 60-117.

¹⁷ Από την τουρκική λέξη *salahur*: υπκόμος στην αυλή του σουλτάνου αλλά και αξιωματούχος υπεύθυνος για τη φύλαξη φρουριών· βλ. *New Redhouse Turkish-English Dictionary*, Redhouse Press, Ισταμπούλ 1987, σ. 978· Mouradja d'Ohsoun, *Tableau général de l'Empire Ottoman*, τ. 7, Παρίσι 1824, σ. 17. Γι' αυτή την αποστολή σαλαχόρη βλ. Γ. Βλαχογιάννης, *Κλέφτες...*, ό.π., σ. 110, όπου το σχετικό έγγραφο.

¹⁸ Ο Γρηγόριος εποίμανε τη μητρόπολη Λακεδαιμονίας από τις αρχές του 1777 (ουσιαστικά όμως από το 1779) έως το 1791, οπότε εκλέχτηκε μητροπολίτης Βιδύνης. Μητροπολίτης Δέρκων έγινε το 1801· βλ. Γ. Αθ. Γριτσόπουλος, *Η Εκκλησία της Πελοποννήσου μετά την Άλωση*, Αθήναι 1992, σ. 211-212.

¹⁹ Όπως αναφέρεται και στο έγγραφο πολλά από τα χωράφια αυτά ήταν εύφορα γιατί βρίσκονταν στον κάμπο.

²⁰ Για την εξέλιξη αυτού του τύπου των τσιφλικιών στην Οθωμανική αυτοκρατορία από τον 17ο ήδη αιώνα βλ. Η. Inalcik, "Ciftlik", *EF²*, τ. II (1965), σ. 33-34· του ίδιου, "The emergence of big farms, ciftliks: state, landlords and tenants", *Contributions à l'histoire économique et sociale de l'Empire ottoman*, επιμ. J.-L. Bacqué-Grammont - P. Dumont, Λαβαίν 1983, σ. 105-126 (σ. 113-117)· ειδικότερα στον ελληνικό χώρο· Σπ. Ασδραχάς, *Ελληνική κοινωνία και οικονομία, ιη' και ιθ' αι.*, (Υποθέσεις και προσεγγίσεις), Αθήνα 1982, σ. 85-86.

από καταχρεωμένους χωρικούς, λόγω αδυναμίας τους να ανταποκριθούν στις φορολογικές απαιτήσεις των δανειστών, απάτη, κ. λπ.²¹. Και απ' αυτή την πλευρά το έγγραφο αυτό είναι πολύ αποκαλυπτικό. Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε ότι, συχνά, οι μουσουλμάνοι αποκτούσαν χριστιανικές γαίες και με νόμιμες διαδικασίες.

Ποια ήταν η τύχη του αιτήματος που υπέβαλαν στον Καποδίστρια οι κάτοικοι του Παλαιοχωρίου; Η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα απαιτεί μια νέα έρευνα σε άλλες αρχειακές σειρές.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ*

ΓΑΚ, Συλλογή Βλαχογιάννη, Σειρά Γ', Αρχείο Ρήγα Παλαμής: Στατιστικά Πελοποννήσου, φ. Γ2α/ζ: Στατιστική Μισθός, Χωρία καταπατηθέντα.

Εὐγενέστατε

Στά 1775 ὁ Ζενέλαγας Ἄρβανίτης μέ τούς συντρόφους του ἐξήτησε τῶν πατέρων μας νά ντοῦ δώσουν τριακόσια γρόσια ἄρματολιάτικον καί μή ἔχοντες νά ντοῦ δώσουν τοῦ ἔκαμαν διά τῆς βίας ὁμολογίαν καί περάσοντας ὀλίγος καιρός ἐγύρισε ὀπίσω στό χωρίον ὁ ἴδιος Ζενέλαγας Ἄλμσῆνός καί ἐπίασε τόν προεστόν μας ὀνομαζόμενον Ἰωάννην Βιγάζητον πέραν τοῦ νά τοῦ δώση τά γρόσια καί νά τοῦ κάμη πούλησια τό χωρίον. Ὁ δυστυχῆς Ἰωάννης ἀπελογήθη. Πῶς ἤμπορῶ νά κάμω πούλησια τό χωρίον ὡσάν ἀποῦ οἱ συμπατριῶται μου εἶναι φευγάτοι ἀπό τόν φόβον τῶν Ἄρβανίτων; Τότε θυμωθεῖς ὁ Ζενέλαγας τοῦ ἐκρέμασε εἰς τόν λαϊμόν τήν καμπάνα τῆς ἐκκλησίας καί κάμνοντάς του αὐτά τά δεινά κολαστήρια τόν ἀπεκεφάλισε. Βλέποντας οἱ λοιποὶ χωριανοὶ μας ἀνεχώρησαν εἰς τά ἐνδότερα τῆς Σπάρτης καί εἰς τό Αἰγαῖον πέλαγος καί ἔμεινε τό χωρίον μας παντί ἔρημον. Στά 1776²² ἐχαλάστηκαν οἱ Ἄρβανίτες καί ἐκατέβη σαλαχόρης ἀπό τόν σουλτάνον καί ἐπωλοῦσε τά κτήματα τῶν Ἄρβανίτων ὅπου εἶχον διά τῆς βίας ἀπό τούς χριστιανούς. Ἐνῶ ἔκαμε ἐξέταση διά τό χωρίον μας ἐπῆρε ὄλους τούς Γορανίτας ὁ σαλαχόρης εἰς Μυστράν καί ἐνῶ τούς ἔδερεν διά νά μαρτυρήσουν ἄν τό χωρίο μας τό εἶχαμε πούλημένο τῶν Ἄρβανίτων εἰς τοιαῦτα παιδευτήρια φθάσας (sic) ὁ τότε Λακεδαιμονίας Γρηγόριος, ἔπειτα προβιβασθεῖς Δέρκων τους ἠλευθέρωσε ἀπό τά

²¹ Βλ., ενδεικτικά: Μ. Οικονόμου, ὁ. π., σ. 21· Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, "Στατιστικά εἰδήσεις περί Πελοποννήσου", *Πελοποννησιακά*, 8 (1971), σ. 411-459, διάσπαρτες πληροφορίες ἀπό διάφορες επαρχίες· Ελ. Μπελιτά, ὁ. π., *passim*· Αθ. Θ. Φωτόπουλος, "Στατιστικές εἰδήσεις γιά τήν επαρχία Ναυπλίου", *Ναυπλιακά Ανάλεκτα*, τ. IV (2000), σ. 316-335, πολλές αναφορές σε αρπαγές γαιών.

* Ἐχει ἀποκατασταθεῖ ἡ ὀρθογραφία καί ἡ στίξη τοῦ ἐγγράφου. Μόνο οἱ υπογραφές παρατίθενται μέ τήν ὀρθογραφία τους.

²² Πρόκειται, σίγουρα, γιά λάθος ἀπό παραδρομή, ἀφοῦ ἡ τόσο σημαντική ὡς πρὸς τίς συνέπειές της γιά τήν Πελοπόννησο, καί ἄρα χαραγμένη στή μνήμη ὄλων, ἐξόντωση τῶν Τουρκαλβανῶν ἀπό τόν Χασάν πασά ἐγίνε τρία χρόνια ἀργότερα (το 1779)· βλ. Τ. Αθ. Γριτσόπουλος, *Τα Ορλωφικά*, ὁ. π., σ. 151 κ. ἐξ.

παιδευτήρια και έδωσε έγγύησιν ό δεσπότης εις τόν σαλαχώρη ότι αν μαρτυρηθεί πουλημένο τό χωρίον μας. Ναί αποκρένεται ό δεσπότης και ούτως ελευθερώθη και έμεινεν εις τήν επίσκεψιν²³ του Χουσέμπεη²⁴ τό χωρίον μας, ως αγιάνης του Μυστρός, διά νά μάση τους πατέρας μας νά εξουσιάζουν τά κτήματά μας, ύποσχεθείς εις τόν Χουσέμπεη ό Ράμνος Μούργος και ό Κρίγκας νά τους δώση τό χωρίον μας κιαχαηλήρι και είναι ικανοί νά μαζώξουν τους ραγιαδες και ούτως τους έδωσε δέντρα (;) ό Χουσέμπεης. Εις τόν χρόνον εκείνον απόθανε ό Χουσέμπεης. Έζήτησε ό Χαμπτήμπεης τους ραγιαδες του Παλιοχωρίου από τους Μουργαίους. Αυτοί έμχανεύτηκαν και τήν βούλαν του κιαχαηλικίου²⁵ όπου ειχον, επήγαν εις τόν χρυσοχόον και εφτιασαν όμοια βούλα και εκαμαν πουλητήριον πώς τους τά επούλησε ό Χουσέμπεης. "Ανω όγδοήκοντα ετών Γορανίτης ήτον αυτόπτης εις όλα και μαρτυρεί. Τά ύποστατικά μας χωρίου και κάμπου: χωράφια στρέμματα 1.200, έλιές 3.310, μουριές 4.000, συκιές 80, κηκιδόδενδρα²⁶ 20, ροιδιές 10, άχλαδιές 60, κλήματα 60. Αυτά φέρουν κατ' έτος γρόσια 2.500. Διό παρακαλούμεν τό φιλοδίκαιον της πανευγενίας σου νά ενεργηθή ή αναφορά μας όθεν άνήκει νά μās δοθή τό πατρικόν μας και μένομε με όλον τό σέβας.

Τη 18 Νοεμβρίου 1828

Παλιοχώρι

γεοργης γοστενηστεος (;) γορανήτης

Οί κάτοικοι Παλιοχωρίου

διμιτριος κάπος

γεόργης μαναριοτής

²³ Νομίζω ότι με τη λέξη επίσκεψη δηλώνεται ταυτόχρονα ότι το Παλιοχώρι ήταν υπό την εξουσία και υπό την προστασία του Χουσεΐν αγά, ως τσιφλίκι του.

²⁴ Σίγουρα πρόκειται για τον αναφερόμενο την ίδια περίοδο σε άλλο έγγραφο Χουσεΐν αγά, βοεβόδα (voivoda) του Μυστρά· βλ. John C. Alexander, ό. π., σ. 41. Στα τέλη της τουρκοκρατίας στην Πελοπόννησο βοεβόδες των καζάδων διορίζονταν αγιάνηδες· βλ. Αναστ. Κυρκίνη - Κούτουλα, ό. π., σ. 188. Αυτό εξηγεί το γιατί εδώ ο Χουσεΐν αναφέρεται ως αγιάνης.

²⁵ Προφανώς ο όρος κιαχαηλικι παραπέμπει στο αξίωμα των κιαχαγιάδων (kâhya/kethüda), τους οποίους τοποθετούσαν στα τσιφλίκια τους οι αγάδες ως επιστάτες· βλ. Γ. Αθ. Γριτσόπουλος, "Στατιστικά ειδήσεις...", ό. π., σ. 455-456.

²⁶ Βελανιδιές από τις οποίες παραγόταν το κηκίδι (noix de galle), το οποίο χρησιμοποιε ως βαφική ύλη· βλ. Δ. Σκαρλάτος - Βυζάντιος, Λεξικόν αρχαίας ελληνικής γλώσσης και καθαρευούσης, Αθήναι 1852³ (ανατ. Αθήνα 1964), τ. 1, σ. 716· Σύμφωνα με τον W. Leake [Travels in the Morea, London 1830, vol. 1, σ. 242], στις αρχές του 19ου αι. εξαγόταν από την περιοχή Μάνης- Μπαρδούσιας 20.000 οκάδες κηκίδι.

Δικαίου Β. Βαγιακάκου

Καταγωγή ονομάτων

ΔΡΟΓΓΑΡΗΣ. Επώνυμον εις Αθήνας και Λακωνίαν, το οποίον σχηματίζεται εκ του μεσαιωνικού ουσιαστικού *δρουγγάριος* – *δρουγγάρης*, δηλωτικού βυζαντινού στρατιωτικού αξιώματος. Κατά μαρτυρίαν του Δουκαγγίου *δρουγγάριον οι παλαιοί εκάλουν τον μιας μοίρας ήτοι τούρμας άρχοντα ή κατ' άλλην μαρτυρίαν είχεν εις τον βυζαντινόν στρατόν ως εξής: πρώτη κεφαλή ο στρατηγός και μετ' αυτόν οι μέραρχοι, είτα δρουγγάριοι, είτα κόμιτες, ήγουν οι λεγόμενοι βάνδων άρχοντες, είτα οι κένταρχοι, εφεξής οι δέκαρχοι ήγουν οι πρώτοι των λεγομένων άκιων*. Κατά το αυτό τακτικόν είναι η τούρμα το εκ τριών μοιρών, ήγουν δρούγγων, συγκείμενον άθροισμα.

Δρούγγος ή δρόγγος παράγεται εκ του λατινικού *drungus* και τούτο εκ του γερμανικού *thrunga*: συσπειρωμένον πλήθος, στίφος. Επί της Μακεδονικής δυναστείας η λέξη είχε την σημασίαν της στρατιωτικής μοίρας (περίπου 3000 ανδρών), κατόπιν όμως μετέπεσεν εις την σημασίαν της γεωγραφικής περιφερείας, όπως υπάρχει εις το Χρονικόν του Μορέως ο *δρόγγος των Μελιγών* και ο *δρόγγος του Μελιγκού*. *Βάνδον* (λατινικόν *bandum*) ήτο κατ' αρχάς η σημαία στρατιωτικού σώματος, η *μπαντιέρα* έπειτα απόσπασμα ανδρών και διοικητική περιφέρεια. *Ακία* δε ή λόχος εις το βυζαντινόν στρατόν εκαλείτο ο στρατιώτης του πρώτου ζυγού παρατεταγμένου τμήματος ομού μετά των όπισθεν αυτού ισταμένων.

Εις τον βυζαντινόν στρατόν ο *δρουγγάριος* εν τη σειρά των αξιωμάτων ετάσσετο κατόπιν των στρατηγών των θεμάτων και προ των αρχηγών των ταγμάτων της αυτοκρατορικής φρουράς. *Δρουγγάριος του πλοΐμου* ήτο αρχηγός του στόλου, ο ναύαρχος, διεκρίνετο όμως εις το *δρουγγάριον του βασιλικού πλοΐμου*, δηλαδή τον αρχηγόν του στόλου του ναυπηγουμένου και εξοπλιζομένου με έξοδα του αυτοκράτορος, και εις τον *δρουγγάριον του θεματικού πλοΐμου*, δηλαδή τον αρχηγόν του στόλου, ο οποίος κατεσκευάζετο και εξοπλίζετο δαπάναις των θεμάτων (διοικητικών περιφερειών). *Μέγας δρουγγάριος του βασιλικού πλοΐμου* ή *μέγας δρουγγάριος του στόλου* ήτο ο αρχιναύαρχος. Υπήρχε προς τούτοις και ο *δρουγγάριος της βίγλας*, όστις ήτο αρχηγός της τούρμας, της επιφορτισμένης να φυλάττη το στρατόπεδον, ή ο καλούμενος και *δρουγγαράτος της βίγλας*.

Δρουγγάριος εκαλείτο και ο δικαστής, ο προκαθήμενος του δικαστηρίου. Κατά μίαν μαρτυρίαν *τοις κληρικοίς πρόσφορός εστι δικαστής ο πατριάρχης, τοις δε λαϊκοίς τοις μήτε συγκλητικοίς μήτε αξιωματικοίς ο δρουγγάριος*.

Ιστορία εικονογραφημένη, Εκδ. Παπύρου 105 (1977) 127.

ΕΞΑΡΧΟΣ. Το επώνυμον τούτο είναι γνωστόν από διάφορα μέρη της Ελλάδος. Σχηματίζεται δε εκ του προσηγορικού *έξαρχος*, το οποίον δηλοί εκείνον εις τον οποίον μεταβιβάζεται υπο της Συνόδου του Πατριαρχείου ή του μητροπολίτου η άσκησις δικαιωμάτων ανηκόντων εις αυτούς. Ούτος ήτο επίσκοπος μεγάλης επισκοπικής περιφερείας, έχων πρωτεία τιμής επί των λοιπών μητροπολιτών της αυτής περιφερείας. Κατά Βαλσαμώνα *έξαρχος της διοικήσεως εστίν ουχ ο εκάστης επαρχίας μητροπολίτης, αλλά ο της όλης διοικήσεως μητροπολίτης. Διοικήσεις δ' εστίν η πολλάς επαρχίας έχουσα εν αυτή*. Ούτος οφείλει να ερευνά τα σφάλματα των ιερέων και να αναφέρει εις τον Χαρτοφύλακα, όταν δε κατηγορήται αρχιερέυς, αυτός κάμνει την εξέτασιν και γενικώς εξετάζει πάσαν κρίσιν εκκλησιαστικήν, εάν έγινε δικαίως ή αδικώς. Το εκκλησιαστικόν τούτο αξίωμα κατατάσσεται εις την ογδόην πεντάδα. Εκ τίτλου κατήντησεν επώνυμον. Εκ τούτου δε έχομεν σήμερον και άλλα, ως τα *Ξάρχος, Εξαρχάκης, Εξαρχάκος, Ξαρχά-κος, Εξαρχέας, Ξαρχέας, Εξαρχίδης, Εξαρχίτης, Εξαρχόγγονος, Εξαρχουλάκος, Ξαρχουλάκος, Εξαρχόπουλος*.

Ιστορία εικονογραφημένη, Εκδ. Παύρου 16 (1969) 157.

ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΣ – ΚΑΠΕΤΑΝΟΣ. Εκ τούτων σχηματίζονται τα: Καπετανάκης, Καπετανάκος, Καπετανέας, Καπετανέλλης, Καπετανίδης, Καπετάνης, Καπετάνογλου, Καπετανόπουλος, Καπετανουδάκης. Επώνυμον πολλαχού της Ελλάδος. Ως προς την ετυμολογίαν του επωνύμου *Καπετάνος –Καπετάνιος* εξεφράσθησαν διάφοροι γνώμαι: Το ουσιαστικόν καπετάνος απαντά το πρώτον τον 11ον αιώνα, εσηματίσθη δε εκ του επιρρήματος *κατεπάνω*, το οποίο κατά τον μεσαίωνα, χρησιμοποιούμενον μετά του άρθρου, έλαβε την σημασίαν ουσιαστικού: *υπό του κατεπάνω των βασιλικών*, δηλαδή υπό του αρχηγού των βασιλικών. Έπειτα προσηρμόσθη εις τα δευτερόκλιτα ονόματα *κατεπάνω-κατεπάνος*. Οι κατόπιν τύποι *καπετάνιος, καπιτάνιος, καπιτάνος* προήλθον εκ του δανεισμού και συμφύρσεως προς το ιταλικόν *καπιτάνος* και το βενετικόν *καπιτάνιος*, το οποίον προέρχεται εκ του λατινικού *capitaneus* (Β. Φάβης). Ο Γ. Χατζιδάκις παρετήρησεν ότι το *καπετάνιος* προήλθε κατά συμφυρμόν εκ του μεσαιωνικού *κατεπάνω* και του ιταλικού *capitano*. Και άλλοι άλλως.

Εις την Βυζαντινήν Αυτοκρατορίαν *κατεπάνω* εκαλούντο οι διοικηταί θεμάτων, (διοικητικών περιφερειών), ως ο *κατεπάνω της Ιβηρίας, ο κατεπάνω της Εδέσσης, της Κάτω Μηδίας* κ.λπ. Η διοικητική αυτή περιφέρεια ελέγετο και *κατεπανίκιον* και *κατεπανίκιν*. Αλλά και άλλοι ανώτεροι άρχοντες και διοικηταί βυζαντινών στρατευμάτων εκαλούντο *κατεπάνω*. Επίσης και ανώτεροι αυλικοί, ως ο *κατεπάνω των αξιωματικών του Παλατίου*.

Εις την Άνναν Κομνηνήν αναφέρεται του πρωτοπροέδρου Κωνσταντίνου και κατεπάνω των αξιωμάτων. Αλλά και ο αρχηγός του στρατού ελέγετο Κατεπάνω-Καπετάνιος, ο οποίος καπετανεύει (ηγείται) και έχει το καπετανίκιον. Η ναυαρχίς του στόλου εκαλείτο καπετανική ναύς ή καπετανίκιν. Εις τον Δουκάγγιον αναφέρεται ότι Κατεπάνω προεβλήθη Σταυράκιος ο Πλατύς επονομαζόμενος. Ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος αναγράφει ότι *μαστρομίλης ερμηνεύεται τη Ρωμαίων διαλέκτω κατεπάνω του στρατού. Μαστρομίλιος είναι ο μαϊστορμίλιος*, δηλαδή ο *magister militum*, ο αρχηγός του στρατού.

Η λέξις καπετάνος και καπιτάνος απαντά εις τα μεσαιωνικά κείμενα. Ούτω εις τον Κεκαυμένον λέγεται *ην γάρ ο μακαρίτης Διογένης φίλος αυτού εξ αρχής, οπότεν ην κατεπάνος*. Εις το Χρονικόν του Μορέως επίσης έχομεν:

- να καταδέξεται γενεί εις αυτούς καπετάνος
κυβερνήτης, διορθωτής εις όλα τα φουσσάτα
- καπετάνος και οδηγός εις όλα τα φουσσάτα
- εκλέξαν τον δια κεφαλήν και μέγαν καπετάνιον.

Εις δε την ριμάδα του Βελισσαρίου υπάρχει ο στίχος:

Και καπετάνου ποιήσω σε εφ' όλην την αρμάδα.

Μετά ταύτα η λέξις προσέλαβε ευρείαν χρήσιν σημαίνουσα τον αρχηγόν πάσης εργασίας, τον κυβερνήτην του πλοίου, τον αρχηγόν πολεμικών σωμάτων κ.λπ. Η αρχηγία εκλήθη *καπετανία*, *καπετανάτο*, *καπετανιλίκι* και *καπετανική*. Αι λέξεις είναι εύχρηστοι και εις τα παροιμίας και εις τα δημοτικά τραγούδια. Ούτω περί της υπάρξεως πολλών γνωμών δια μίαν υπόθεσιν λέγεται: *Δώδεκα κλέφτες δεκατρείς καπεταναίοι*. Δια την ικανότητα του αρχηγού παρατηρούν: *Στον πόλεμο φαίνεται η Καπετανική*. Εις την Κύπρον δια την μη ύπαρξιν συμφωνίας μεταξύ Ελλήνων έχουν την παροιμίαν: *Πέντε Ρωμνιοί, εφτά καπιτάνιοι*. Γνωστή είναι η παροιμία: *Ο καλός καπετάνιος στη φουρτούνα φαίνεται ή η Καπετανική στην κουβέρτα φαίνεται*. Εκ των δημοτικών τραγουδιών σημειώνω μερικούς στίχους:

- Ποιος είδε κόρη ανύπαντρη στους κλέφτες καπετάνιο.*
Δώδεκα χρόνους έκαμε στους κλέφτες καπετάνιος,
κανένας δεν τη γνώρισε, κανένας δεν την είδε.
- Θα κλάψουν καπετάνισσες για τους καπεταναίους.*
- Το 'χες από του πάππου σου καπετανία να βαστάς.*
- Γενιές γενιές το παίρνουνε το καπετανιλίκι.*

Ιστορία εικονογραφημένη, Εκδ. Παπύρου 124 (1978) 127.

ΚΑΠΟΣ. Πολλαχού της Ελλάδος απαντά το επώνυμον Κάπος, Καπάκος. Τούτο έχει στρατιωτικήν την αρχήν του. Η λέξις εκ της ιταλικής *capo*

σημαίνει τον αρχηγόν, τον πρώτον της ομάδος. Κατά την Τουρκοκρατίαν έκαστος προύχων είχε μικράν προσωπικήν φρουράν εκ 10-15 ωπλισμένων χριστιανών, τους οποίους προσελάμβανε με την γνώμην του βοεβόδα δια την τήρησιν της ησυχίας, τάξεως και ασφαλείας. Ἦτο δηλαδή η υπηρεσία των *κάπων αστυνομία διοικητική, κινητή και μεταβατική πανταχού της εν η διωρίζετο επαρχίας, επαγρυπνούσα να μη γίνη κλοπή τις δια ρήξεως, αναβάσεως ή οπωσδήποτε ζωοκλοπή, υπεύθυνος να ανακαλύπτη τους κλέπτας και τα κλοπιμαία.*

Εἰς την ναυτικήν ορολογίαν *κάπος* εἶναι ο αρχηγός τετραωρίας, αξιωματικός της φυλακῆς, εφ' ὅσον ἔχει υπ' αὐτόν ἄλλους αξιωματικούς.

Ἡ λέξις *κάπος* ἐνίοτε συντίθεται μετὰ του βαπτιστικῆς ονόματος και καταντὰ ἐπώνυμον, ὡς Καποδημάκης, Καπομιχάλης, Καπογιάννης κ.λπ.

Ἱστορία εἰκονογραφημένη, Ἐκδ. Παπύρου 23 (1970) 158.

ΚΑΤΣΟΥΛΑΣ – ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ – ΚΑΤΣΟΥΛΑΚΟΣ. Ἐκ των ἐπωνύμων Κατσουλᾶς, Κατσούλης, Κατσουλός σχηματίζονται διάφορα ἄλλα ὡς τα: Κατσουλᾶκης, Κατσουλᾶκος, Κατσουλᾶρης, Κατσουλᾶς, Κατσουλᾶρης, Κατσουλᾶρης, Κατσουλᾶρος, Κατσουλᾶιδης, Κατσουλᾶπουλος, Κατσουλᾶτός. Ἐκ του Κατσουλᾶρης σχηματίζονται τα Κατσουλᾶράκης, Κατσουλᾶράκος. Ἐχομεν και το σύνθετον Κατσουλᾶγιαννάκης.

Βάσις του σχηματισμοῦ εἶναι το ουσιαστικόν κατσούλα (η) το οποίον σημαίνει:

- 1) μέρος του μανδύου ή της κάσας προς κάλυψιν της κεφαλῆς εκ της βροχής ή του ψύχους, κοινῶς κουκούλα.
- 2) Πτυσσόμενον εκ δέρματος ή πανίου κάλυμμα της ἀμάξης. Ὑπό την σημασίαν αὐτήν ἐτυμολογείται εκ της ρουμανικῆς λέξεως *căciulă*, το οποίον προέρχεται ἀπό το λατινικόν *casula* και σημαίνει κάλυμμα κεφαλῆς, σκούφιαν. Ἐκ της σημασίας αὐτῆς ὠνομάσθη *κατσουλᾶρης* το πτηνόν κορυδαλλός ο λοφιοφόρος, εκ τούτου δε και το ἐπώνυμον *Κατσουλᾶρης* και το τοπωνύμιον *Κατσουλᾶρι (το)*, η κορυφή λόφου.
- 3) Την γάτταν. Ἡ λέξις εκ του *κάττα* ὡς υποκοριστικόν *κατούλα* και δια τσιτακισμόν του τ και προφοράν του κ ὡς γ γίνεται *κατσούλα*. Ὑπό την σημασίαν αὐτήν *κατσουλός* καλεῖται ο ἔχων τους οφθαλμούς του χρώματος των οφθαλμών της γάττας, ο *γαττομάτης*, ο *κατσουλομμάτης*.
- 4) Το φυτόν ψευδέβενοσ ο κρητικός δια το λοφιοειδές σχῆμα του ἀνθους αὐτοῦ.

Ἐκ των ἀνωτέρω *κάτσουλας* καλεῖται και το πτηνόν *αιγοθήλης* ο *ευρωπαϊκός*, το κοινῶς *γιδοβύζι*, διότι θεωρεῖται ὅτι βυζαίνει τας αἴγας.

Ως τοπωνύμια έχομεν τα *Κατσουλιάνικα*, χωρίον των Κυθήρων, και τα *Κατσουλαίικα*, χωρίον της κοινότητος Ξηροκαμπίου της Λακεδαιμόνος.

Ιστορία εικονογραφημένη, Εκδ. Παπύρου 289 (1992) 128-129.

ΡΗΓΑΣ. Εκ τούτου τα επώνυμα Ρηγάτος, Ρηγίδης, Ρηγάκος, Ρηγόπουλος. Το επώνυμον εκ του ουσιαστικού *ρήγας*, προερχόμενον εκ του ουσιαστικού *ρήξ* και τούτο εκ του λατινικού *rex*= βασιλεύς. Το θηλυκόν *ρήγαινα*, *ρήγισσα* και *ρηγίνα* (λατινικόν *regina*). Το ουδέτερον *ρηγάτον* = βασιλειον. Η λέξις είναι συχνή και εις τα Χρονικά Μορέως και Τόκκων και εις τα δημοτικά τραγούδια και ως προσφώνησις χαϊδευτική εις μικρόν αρσενικόν παιδί. Εκείθεν και το επώνυμον.

Εκ του Χρονικού του Μορέως σημειώνω τους στίχους:

–*βουλὴν ἐπῆραν οἱ ἀρχηγοὶ ποῖόν νὰ ποῖσουν ρῆγαν*

–*Εὐθέως ἐξέβην ἀπ’ ἐκεῖ καὶ ἦλθεν εἰς τὸν ρῆγαν
τὸν ἀδελφόν του, σε λαλῶ, τὸν ρῆγαν τῆς Φραγκιάς.*

τὸν ρῆγαν ὅπου λέγουσιν τῆς Ἀγγλετέρας ρῆγαν.

–*ποτέ μου νὰ μὴν ἀναπαῶ, μῆτε χαρὰν ἔχω
ἕως οὐ νὰ ποιήσω νὰ γενῆς ρῆγισσα με τὸ στέμμα*

Εκ του Χρονικού των Τόκκων:

–*Τὸν εἶδεν ὁ ρῆγας τῆς Φραγκιάς, τῆς Ρώμης ὁ καρὰρχων.*

–*Εφτά ρηγάτα τῆς Φραγκιάς κ’ ἐξ ὅλα τα κομμούνια
κανεῖς δὲν ἀποκότησε νὰ μαχιστὴ τὴν Ρώμην.*

Και τα δημοτικά τραγούδια:

–*Τοῦ ρῆγα ὁ γιοσ ἐμπρόβαλε ἀπὸ τὸ παραθύρι*

–*Ἡ ρῆγαινα τα ἐβλεπεν ἀπὸ τὸ παραθύρι*

–*ὁ ρῆας τῆς Ἀνατολῆς τζ’ ὁ βασιλιάς τῆς Δύσης
συββούλιον ἐδώκασισ συμακθ-θερκάν νὰ κάμουν
(Κύπρος)*

Γνωστός ἀνά τὸ Πανελλήνιον εἶναι ὁ μέγας εθνεγέρτης Ρήγας Βελεστινλῆς ἢ Φεραῖος.

Ιστορία εικονογραφημένη, Εκδ. Παπύρου 250 (1989) 128.

Χρήστου Α. Καπετανάκου

Ο υπολοχαγός Antonio Pouliese

Το Σεπτέμβριο του 1943 η Ιταλία συνθηκολόγησε με τις αντιαξονικές δυνάμεις (Αγγλία, ΗΠΑ, Σοβιετική Ένωση), εγκαταλείποντας την από το 1936 σύμμαχό της Γερμανία. Οι Γερμανοί, θεωρώντας το γεγονός αυτό προδοσία και ύπιστη ταπείνωση για τους ίδιους, αντιμετώπισαν με μεγάλη σκληρότητα τους ιταλούς στρατιώτες, οι οποίοι βρίσκονταν στις υπό γερμανική κατοχή περιοχές.

Αρκετοί ιταλοί στρατιώτες, για να αποφύγουν τη σύλληψη (άμεσος ήταν ο κίνδυνος και να εκτελεστούν) δεν παραδόθηκαν στα γερμανικά στρατεύματα. Ένας απ' αυτούς ήταν και ο υπολοχαγός Antonio Pouliese από τη Νάπολη, ο οποίος υπηρετούσε στην ιταλική διοίκηση της Σπάρτης. Αγνωστο για ποιο λόγο ο Pouliese κατέφυγε στην Πολοβίτσα, ένα χωριό το οποίο δεν του παρείχε μεγάλη ασφάλεια, καθώς βρίσκεται αρκετά κοντά στις πεδινές περιοχές, τις οποίες ήλεγχαν οι Γερμανοί, και ταυτόχρονα επί του αμαξιτού δρόμου που συνδέει τα ορεινά χωριά του σύγχρονου δήμου Φάριδος με το Ξηροκάμπι και τη Σπάρτη. Άρα ήταν πολύ πιθανό το ενδεχόμενο να γίνει αντιληπτός, έστω και τυχαία, και το νέο να φτάσει στους Γερμανούς, οι οποίοι με προκηρύξεις απειλούσαν ότι θα εκτελούσαν επί τόπου όποιον παρείχε τροφή και στέγη σε Ιταλούς.

Η στάση των κατοίκων της Πολοβίτσας, ιδίως των νέων, απέναντι στον Pouliese ήταν ιδιαίτερα φιλική. Ο ίδιος, άνθρωπος μορφωμένος (ήταν δικηγόρος και γνώριζε πολύ καλά τη γαλλική γλώσσα), θέλοντας να ξεπληρώσει στους κατοίκους της Πολοβίτσας τις υπηρεσίες που του προσέφεραν, άρχισε να κάνει σε νεαρούς Πολοβιτσιώτες μαθήματα γαλλικών. Εγώ, πήγαινα συχνά στην Πολοβίτσα, καθώς, είχα συγγενείς εκεί. Άλλωστε το χωριό μου (τα Καμίνια) δεν απέχει πολύ από την Πολοβίτσα. Σε μια από τις επισκέψεις μου στο εν λόγω χωριό γνώρισα τον Ιταλό, τον οποίο συμπάθησα, και άρχισα κι εγώ να παρακολουθώ μαθήματα γαλλικών.

Τον Ιανουάριο του 1944 οι Γερμανοί και τα Τάγματα Ασφαλείας έκαναν την πρώτη μεγάλη επιδρομή στον Ταύγετο. Οι κάτοικοι του Ξηροκαμπίου, των Καμινίων, της Πολοβίτσας και των γύρω χωριών, στη θέα των γερμανών στρατιωτών, έτρεξαν να κρυφτούν στα ποτάμια, τους λόγγους ή όπου αλλού νομίζανε ότι θα ήταν ασφαλείς.

Εκείνη την ημέρα έτυχε να βρίσκομαι στην Πολοβίτσα. Ο Pouliese τα είχε χάσει. Εγώ, γνωρίζοντας τα κατατόπια, τον πήρα μαζί μου και τρέξαμε κάτω από το νεκροταφείο της Πολοβίτσας. Χωθήκαμε σε κάποιο λόγγο, απ' όπου βλέπαμε τους Γερμανούς και τους άντρες των Ταγμάτων Ασφαλείας να κατευθύνονται προς τους Γοράνους. Όταν νύχτωσε, κατε-

βήκαμε στο Καλογερίκο (ποτάμι της περιοχής που περνά από τη νότια άκρη των Καμινίων). Εκεί τρυπώσαμε σε μια μικρή καλύβα και χωρίς φωτιά, φοβισμένοι και πεινασμένοι, περάσαμε τη νύχτα.

Μόλις ξημέρωσε, είδαμε στη γύρω περιοχή κρυμμένους και άλλους από τα χωριά μας, μεταξύ των οποίων και ο φίλος μου από τα Καμίνια Λεωνίδας Θεοφιλόπουλος. Κατόπιν προχωρήσαμε με αρκετές προφυλάξεις προς την καμινιώτικη περιοχή (Γεωργουνάκου), όπου άφησα τον Rouliese σε μια σπηλιά. Του είπα ότι θα κατέβαινα στο χωριό να δω τι γίνεται και να φέρω λίγο ψωμί, τυρί και μερικές ελιές να ψευτοφάμε. Πίστευα ότι ο Ιταλός θα με περίμενε να γυρίσω. Όταν κατά τις 2 το μεσημέρι γύρισα στη σπηλιά, δεν τον βρήκα εκεί. Στενοχωρέθηκα. Δεν μπορούσα να καταλάβω τι είχε γίνει. Έψαξα να τον βρω, μήπως, επειδή φοβόταν να μείνει μόνος του για πολύ στη σπηλιά, είχε καταφύγει σε κάποια άλλη παρακείμενη κρυψώνα. Φώναξα, σφύριξα για αρκετή ώρα αλλά καμμία ανταπόκριση. Βαθύτατα λυπημένος, γύρισα στα Καμίνια.

Όταν η επιδρομή τελείωσε (8-10 ημέρες αργότερα), μια φάλαγγα Γερμανών πέρασε από τα Καμίνια. Μαζί τους είχαν αιχμάλωτο και τον Ιταλό. Κάποιοι γέροι, οι οποίοι δεν λάκησαν στη θέα των Γερμανών, του προσέφεραν νερό και τσιγάρα. Εγώ δεν ήμουν μπροστά στο περιστατικό. Όταν το πληροφορήθηκα, έσπευσα στους γέρους αυτούς και τους ζήτησα να μου περιγράψουν τον αιχμάλωτο για να δω αν πραγματικά ήταν ο Rouliese. Ήλπιζα να μην είναι αυτός. Δυστυχώς όμως οι ελπίδες μου διαψεύστηκαν. Η περιγραφή τους ταίριαζε απόλυτα με την όψη του. Ίσως ο Rouliese από φόβο και αμηχανία και μη θέλοντας να θέσει σε κίνδυνο τη ζωή Ελλήνων να παραδόθηκε, κάπου στην περιοχή των Γοράνων. Άξιοι απορίας είναι, πάντως, το γεγονός ότι οι Γερμανοί δεν αναζήτησαν ευθύνες ή εξηγήσεις για την ύπαρξη του Ιταλού στην περιοχή (ποιος και πού τον έκρυβε) και δεν προέβησαν σε αντίποινα (συλλήψεις, εκτελέσεις, πυρπόληση σπιτιών).

Έκτοτε, συχνά βασάνιζε τη σκέψη μου ο Ιταλός, αν έζησε και γύρισε στην πατρίδα του ή αν πέθανε ή εκτελέστηκε από τους Γερμανούς, όπως τόσοι άλλοι συμπατριώτες του.

Την 1^η Σεπτεμβρίου 1950 έφυγα για τις ΗΠΑ με το πλοίο Neptunia. Στις 4 Σεπτεμβρίου το καράβι έκανε στάση στη Νάπολη της Ιταλίας. Ενθυμούμενος ότι ο Rouliese ήταν από εκεί, με τη βοήθεια ενός κατάστηματάρχη που μιλούσε λίγα αγγλικά, βρήκαμε στον τηλεφωνικό κατάλογο το όνομα Antonio Rouliese, avvocato. Αμέσως τηλεφωνήσαμε αλλά δεν απαντούσε. Δοκιμάσαμε και αργότερα αλλά τίποτα. Γύρισα στο πλοίο στενοχωρημένος που δεν τον βρήκα αλλά ταυτόχρονα και χαρούμενος, επειδή είχα μια σοβαρή ένδειξη ότι ζει. Δεν ήμουν όμως απολύτως βέβαιος.

Το 1958 το καράβι με το οποίο επέστρεφα στην Ελλάδα έκανε στάση στη Νάπολη. Δυστυχώς και πάλι η προσπάθειά μου δεν είχε αποτέλεσμα. Απογοητεύτηκα πολύ.

Απ' ό,τι έμαθα από Πολοβιτσιώτες πολλά χρόνια αργότερα, γύρω στα 1975, ο Πέτρος Βορβής ή ο αδερφός του Μίμης είχαν λάβει ένα γράμμα από τον Antonio Rouliese, στο οποίο ευχαριστούσε τους κατοίκους της Πολοβίτσας για όσα του είχαν προσφέρει. Στο γράμμα, το οποίο δυστυχώς δε σώζεται, έστελνε επίσης, ιδιαίτερα φιλικούς χαιρετισμούς στο φίλο του Χρήστο Καπετανάκο. Συγκινήθηκα πάρα πολύ και συνάμα ήμουν χαρούμενος που εκείνος ο όμορφος ευγενής υπολοχαγός του ιταλικού στρατού Antonio Rouliese, ο δικηγόρος από τη Νάπολη, είχε σωθεί και είχε γυρίσει στο σπίτι του.

Παναγιώτη Η. Κομνηνού

«Οι βάρβαροι έρχονται»

(παράφραση στίχων του ποιήματος «περιμένοντας τους βαρβάρους» του ποιητή Κ. Καβάφη, με κύρια αφορμή την πρόσφατη έρευνα του «Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών» που θέλει πολλούς Έλληνες δειλούς, ξενόφοβους, ρατσιστές, εαυτούληδες...).

Ας αναπαύεται ήσυχος στην αιωνιότητα ο αλεξανδρινός ποιητής. Οι βάρβαροι επιτέλους έρχονται· είναι σίγουρο. Τους είδαν κάποιοι να πορεύονται άτακτοι με επιθετικές διαθέσεις κατά μας.

Και μεις τι περιμένουμε, όπως οι άλλοι κάποτε στη «Σύγκλητο»; Γιατί τέτοια απραξία; Γιατί δεν ηχούν τα τύμπανα; Πού είναι οι ετοιμασίες για την αναχαίτισή τους; Είναι κοντά· ακούγονται ήδη οι αλλαλαγμοί τους.

Εμπρός, να ξαναφτειάξουμε τα τείχη. Να υψώσουμε τους πύργους. Να κλείσουμε τα λιμάνια. Να σφραγίσουμε τις πύλες και να αφήσουμε έξω τους βαρβάρους.

Ναι, έξω να μείνουν. Για να προστατέψουμε τα νοικοκυριά μας, τη φυλετική καθαρότητά μας, τον υγιή ρατσισμό μας, τους φόβους μας, τις αυταπάτες μας. Αλλά και (για να είμαστε ήσυχoi με τη συνείδησή μας) να προστατέψουμε και τους ίδιους... στη μοίρα τους. Αυτοί βάρβαροι γεννήθηκαν...

Μέσα εμείς. Έξω οι βάρβαροι της Ανατολής και της Δύσης. Έξω οι νεοπαγανιστές της παγκοσμιοποίησης. Έξω ο «Τούρκος» Πατριάρχης. Όχι στο μικρό μετανάστη Οδυσσέα. Έξω και όσοι δικοί μας κίοτεψαν. Έξω ο

Ξένιος Ζεϋς και ο Περικλής, ο Ρήγας Φεραίος και ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και ο Ανδρέας Παπανδρέου. Και κανένας λόγος για τον ουμανισμό της Ελληνικής Φιλοσοφικής Διανόησης. Σιγή για τον Ορθόδοξο Χριστιανικό Οικουμενισμό. Στην πυρά και ο λόγος του Ισοκράτη (...Ελληνας καλείσθαι τους της παιδεύσεως της ημετέρας ή τους της κοινής φύσεως μετέχοντας – Έλληνες πρέπει μάλλον να καλούνται, όσοι είναι μέτοχοι της δικής μας παιδείας και όχι αποκλειστικά εκείνοι που έχουν την κοινή καταγωγή μας).

Έτσι τους πρέπει. Έξω από τα τείχη οι βάρβαροι. Για να υπάρχουμε εμείς κλεισμένοι μέσα... στις εθνικιστικές μας φαντασιώσεις.

Οι άνθρωποι αυτοί –οι βάρβαροι– πάντα «ήσαν μια κάποια λύσις».

Υ.Γ. Σε σχέση με τους οικονομικούς ή μη μετανάστες που βρίσκονται στον τόπο μας, σημειώνουμε τα ακόλουθα: Ο λαός μας από αρχαιοτάτων χρόνων υπήρξε λαός μετανάστης. Σε όλες τις ιστορικές περιόδους οι Έλληνες έφταναν μέχρι τις άκρες του κόσμου. Σήμερα δεν υπάρχει γωνιά του πλανήτη μας, που να μην υπάρχουν Έλληνες. Και ασφαλώς είναι απορίας άξιο, πώς είναι δυνατό εμείς, που πολλές φορές συνδέσαμε τις προσωπικές αλλά και τις εθνικές τύχες μας με την φυγή από την πατρίδα και τύχαμε φιλοξενίας σε άλλες κοντινές και μακρινές πατρίδες της γης, σήμερα να είμαστε αδιάφοροι αν όχι ενάντιοι στο στοιχειώδες ανθρώπινο καθήκον της φιλοξενίας στον τόπο μας συναθρώπων μας βασανισμένων, κατατρεγμένων και διωγμένων από τους τόπους τους για διάφορους λόγους, έτσι ώστε να μας προσάπτονται ή και εμείς οι ίδιοι να αποδεχόμαστε τις ιδιότητες των ξενόφοβων και ρατσιστών, πράγμα που δεν συμβιβάζεται με τις αξίες μας και τον πολιτισμό μας.

Στην περιοχή του Δήμου Φάριδος, όπως και στην υπόλοιπη Λακωνία, ζουν και εργάζονται δεκάδες μετανάστες, που πολλαπλώς συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου. Το 25% περίπου των παιδιών που φοιτούν στο δημοτικό σχολείο Ξηροκαμπίου, είναι παιδιά μεταναστών και πολλά απ' αυτά έχουν υψηλό δείκτη ευφυΐας. Μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα, βιώνουν τον πολιτισμό μας και μαζί με τα ελληνόπουλα διαπλάθουν ένα νέο πολυπολιτισμικό φρόνημα, που ασφαλώς θα αναδειχτεί ζωογόνο για τα μελλούμενα του τόπου μας, ο οποίος (τόπος μας) χωρίς υπερβολή από δημογραφικής πλευράς, βρίσκεται στα όρια της κατάστασης έκτακτης ανάγκης.

Με σεβασμό στον οποιοδήποτε αντίλογο, αυτά τα παιδιά είναι παιδιά όλου του κόσμου. Κουβαλάνε κι αυτά μέσα στο αίμα τους το DNA της ανθρώπινης μοναδικότητας. Είναι κι αυτά μέρος της κοσμικής δημιουργίας και φορείς του μεγαλείου της. Τι σημασία μπορεί να έχει, αν ξεκίνησαν από άλλες πατρίδες. Πονάνε και χαίρονται όπως εμείς. Τραγουδάνε και

ελπίζουνε όπως τα δικά μας παιδιά. Αγκαλιάζουν τον ήλιο με το ίδιο με μας πάθος.

Κύριε Δήμαρχε Φάριδος, αυτά τα παιδιά χρειάζονται ελπίδα και χαμόγελο. Χρειάζονται την αγάπη μας, όπως εμείς κάποια στιγμή ίσως χρειαστούμε την ανάσα της ύπαρξής τους, που θα ζεστάνει την μοναξιά του μέλλοντός μας.

Κύριε Δήμαρχε, ιδού πεδίο προσφοράς για τον τόπο μας με ανάληψη καινοτόμων πρωτοβουλιών χάριν των μεταναστών της περιοχής μας. Και ακόμη η θεσμική παρουσία σου μπορεί να μετουσιωθεί σε θεσμική αναφορά με αποδέκτες τους ομολόγους σου των υπολοίπων Δήμων της πολύπαθης δημογραφικά Λακωνίας. Αυτά τα παιδιά μπορούν και πρέπει να αποκτήσουν ελληνική συνειδητότητα. Και ακόμη, σύμφωνα με τον Ισοκράτη αλλά και τον τωρινό Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας, μπορούν να γίνουν και Έλληνες. Όπως πολλά δικά μας παιδιά που, κάτω από ανάλογες περιστάσεις έγιναν παιδιά πολλών φιλόξενων πατρίδων.

Σταυρούλας Π. Κονίδη

Ο πατέρας μου ο γερο-Πέτρος

Ο πατέρας μου ο γερο-Πέτρος Κονίδης γεννήθηκε το 1860 στην Κουμουστά. Εκεί έζησε όλη του τη ζωή στα βουνά με τα γίδια. Πέρανε την ώρα του φτειάχνοντας κουτάλες και κουτάλια από ξύλο κέδρου, το οποίο μυρίζει πολύ ωραία. Το Σάββατο πήγαινε στη Σπάρτη και τα πούλαγε. Ση-κωνόταν, όταν άκουγε τα κοκόρια· ήξερε τι ώρα είναι. Ρολόι τότε δεν είχε κανένας. Μόνο ο μπάρμπαρ μου ο Πότης ο Κονίδης και ο Κώστας ο Μαν-δραπήλιας, οι οποίοι είχανε πάει στην Αμερική. Έπαιρνε δαδί αναμμένο και πήγαινε στη Σπάρτη νύχτα με τα πόδια. Ήτανε ψηλός και αδύνατος· ήσυχος άνθρωπος, δε νοχλούσε κανένας. Πίστευε πολύ στη θρησκεία και νήστευε όλες τις Σαρακοστές του χρόνου κανονικά. Πήγαινε στην Παναγιά την Έλωνα με τα πόδια να προσκυνήσει και να κοινωνήσει και το βράδυ βρισκότανε στο βουνό στα γίδια.

Όταν πήγαινε σε κανά γάμο, φόραγε τη φουστανέλλα, το μιτάνι, τα τουζουλούκια, το φεσάκι κόκκινο με μαύρη φούντα, τα τσαρούχια κόκκινα, μαύρη φούντα, το σουλάχι με τις μπαλάσκες· και ήτανε σα τον Κολοκοτρώνη. Πήγαινε μπροστά από το ψίκι με τα πόδια. Σε μουλάρι δεν είχε καβαλήκει ποτέ στη ζωή του.

Ποτέ δεν είχε αρρωστήσει το χειμώνα. Άμα συναχωνότανε, έβανε κρασί στο μπρίκι και μισή κόκκινη πιπεριά καυτή και το έβανε στη φωτιά, το έβραζε και το έπινε· αυτό το έλεγε καυτούρα. Πήγαινε και στις ελιές, μάζευε, τις κοπάνανε στο γουδί, τις έστειβε και έπινε το πικροζούμι αντί για κινίνο. Αυτά ήτανε τα φάρμακά του. Σε γιατρό δεν είχε πάει ποτέ.

Δύο μέρες προτού πεθάνει μας είπε πως πλησιάζει το τέλος του. Μας φάνηκε αστείο και γελάσαμε. Ήτανε Μεγάλη Πέμπτη. Πήγε και κοινώνησε και, όταν ήρθε από την εκκλησία, μας είπε ότι το Μεγάλο Σάββατο θα πεθάνει γιατί αυτήν την ημέρα πέθανε και ο πατέρας του σε ηλικία 83 ετών. Ο ίδιος ήταν τότε 83 ετών. Όταν ξημέρωσε το Μεγάλο Σάββατο, πέθανε η Βασίλω, η γυναίκα του αδερφού μου του Νίκου, που ήταν άρρωστη από κακιά γρίπη. Τη χτύπησε μελιγγίτις στο κεφάλι. Πέθανε χωρίς γιατρό, γιατί ήτανε η Κατοχή και δεν κυκλοφορούσε ο κόσμος. Και ύστερα από μία ώρα πέθανε και ο πατέρας μου, όπως μας είχε πει, και τους κηδέψαμε και τους δύο μαζί ανήμερα το Πάσχα στις 25 Απριλίου 1943, πράγμα που είναι απίστευτο αλλά όμως είναι αληθινό. Θεοσχωρέστους.

Τορόντο Καναδά, 10 Οκτωβρίου 2003

Ηλία Γ. Αποστολάκου – Δημήτρη Θ. Κατσουλάκου

Τα αγκίστρια

Το κυνήγι πουλιών με αγκίστρια είναι μια πολύ παλιά μέθοδος κυνηγιού, που οι ρίζες του χάνονται στα βάθη του χρόνου. Είναι μια σύνθετη διαδικασία, που απαιτεί μεγάλη προετοιμασία, κόπο και αρκετό χρόνο.

Το όπλο αυτό του τρόπου κυνηγιού αποτελείται από τρία μέρη: το σιδερένιο αγκίστρι, ένα τμήμα γερού σπάγγου μήκους 15-20 πόντων και ένα κομμάτι λεπτού ξύλου, πάχους ίσου με το μικρό δάκτυλο ενός ανθρώπου και μήκους 15-20 πόντων. Ο σπάγγος συνδέει το αγκίστρι με το ξύλο. Αυτό είναι το φοβερό μας όπλο.

Ο κυνηγός (αγκιστρολόγος) από την προηγούμενη μέρα πηγαίνει στους υγρούς τόπους, όπου μ' έναν κασμά βγάζει, σκάβοντας, λεντέρες (σκουλήκια). Δεν χρησιμοποιούμε ξινάρι, γιατί έχει μεγάλη σιδερένια αιχμή και, καθώς σκάβουμε, κόβει ή τραυματίζει τις λεντέρες, οπότε και τις αχρηστεύει. Αυτές χρησιμοποιούνται ως δόλωμα. Κατάλληλες λεντέρες είναι οι λεπτές και όχι πολύ μακρουλές, δηλαδή τέτοιων διαστάσεων που να σταθεροποιούνται καρφωμένες πάνω στο αγκίστρι και να μπορεί το πουλί

να τις ρουφήξει. Τις υγρές-βροχερές ημέρες οι αγκιστρολόγοι χρησιμοποιούν τις μαύρου χρώματος λεντέρες, οι οποίες είναι ανθεκτικότερες στην υγρασία έξω από το χώμα (δε λειώνουν). Τις μη βροχερές ημέρες, ιδίως όταν πάει να πιάσει η άνοιξη (προς το τέλος δηλαδή της κυνηγετικής περιόδου), οι αγκιστρολόγοι χρησιμοποιούν τις κόκκινες λεντέρες, οι οποίες (τις βροχερές ημέρες αποφεύγονται, επειδή δεν είναι ανθεκτικές στην υγρασία έξω από το χώμα) λόγω του έντονου χρώματος τους γίνονται ευκολότερα ορατές από τα πουλιά.

Την επομένη ημέρα, αρκετές ώρες προτού ξημερώσει, ο κυνηγός ξυπνά και μπουρλιάζει (περνά τα σκουλήκια στα αγκίστρια). Η διαδικασία αυτή δεν πρέπει να γίνεται πολλές ώρες πριν το κυνήγι, γιατί το σκουλήκι δεν αντέχει για πολύ καρφωμένο στο αγκίστρι και ψοφά. Αν ψοφήσει, δεν κινείται και το πουλί δεν το τρώει. Οπότε ο στόχος του κυνηγού δεν επιτυγχάνεται.

Μόλις μπουρλιάσει ο αγκιστρολόγος, ξεκινά να πάει να ρίξει τα αγκίστρια (να τα στήσει). Ο πιο κατάλληλος καιρός για μια τέτοια διαδικασία είναι το ψιλόβροχο, ενώ δεν ενδείκνυται για να ρίξει κάποιος αγκίστρια, όταν φυσάει, γιατί τότε τα πουλιά δεν βγαίνουν να φάνε, και όταν έχει παγωνιά, γιατί τότε κοκκαλώνει το σκουλήκι. Τα μέρη που επιλέγει ο αγκιστρολόγος να ρίξει τα αγκίστρια του είναι τα καταράχια, οι λάκες με μικρό χορτάρι, τα μονοπάτια, τα πατζίκια (μέρη που δεν τα πιάνει ο άνεμος) κ.α. Ο αγκιστρολόγος γνωρίζει τα μονοπάτια και τα κατατόπια της περιοχής. Ακολουθεί μια συγκεκριμένη πορεία· γνωρίζει πού θα πέσουν το πρωί τα πουλιά να βοσκήσουν. Ανά διαστήματα αυτής της πορείας, όπου αυτός κρίνει, ρίχνει τα αγκίστρια. Ξεδιπλώνει το σπάγγο, μπήγει το ξύλο στο χώμα και τοποθετεί το δόλωμα σε κάποιο σημείο, το οποίο σκαλίζει λίγο με το παπούτσι του για να φύγει το χορτάρι και να φαίνεται ξεκάθαρα το σκουλήκι. Αυτή η διαδικασία μπορεί να κρατήσει 2-3 ώρες, ανάλογα με τον αριθμό των αγκιστριών, που έχει ετοιμάσει. Μόλις ρίξει και το τελευταίο αγκίστρι, περίπου κατά το ξημέρωμα, ο αγκιστρολόγος ξεκουράζεται και περιμένει το λάλημα του γιάννακα (κοκκινολαίμη). Μόλις λαλήσει ο γιάννακας, έχει ξημερώσει πια για τα καλά και τα πουλιά βγαίνουν από το νυχτερινό τους καταφύγιο για να φάνε σπόρους, ελιές, σκουλήκια, χορτάρι κ.ά. Στη συνέχεια, μετά από 15-20 λεπτά, ο αγκιστρολόγος παίρνει, με αντίθετη φορά, το δρόμο που έκανε λίγες ώρες πριν. Καθ' οδόν μαζεύει τα αγκίστρια που είχε στήσει. Τότε βλέπει τα αποτελέσματα της προσπάθειάς του.

Τα πουλιά που πιάνονται στα αγκίστρια είναι οι τσίχλες κυρίως, οι κοτσυφάδες και οι γιαννακάδες. Καθώς πέφτουν στη γη να βοσκήσουν, βλέπουν το σκουλήκι που κινείται –ωραιότατος μεζές γι' αυτά– και το ρουφούν. Τα περισσότερα πεθαίνουν ακαριαία, αφού, καθώς ρουφούν το σκουλήκι, το αγκίστρι καρφώνεται στα εντόσθιά τους. Άλλα, λιγότερα κατά

κανόνα, που δε ρουφούν μέχρι κάτω το σκουλήκι, παγιδεύονται, καθώς το αγκίστρι καρφώνεται σε μη ζωτικά όργανα του σώματός τους (στόμα κ.α.), δεν μπορούν να απομακρυνθούν, αφού το ξύλο στο οποίο είναι δεμένος ο σπάγγος του αγκιστριού είναι καλά μπηγμένο στη γη. Το μοιραίο επέρχεται γι' αυτά αναπόφευκτα, με την εμφάνιση του αγκιστρολόγου.

Άντε «αγκίστρι και τσίχλα» είναι η ευχή που δίνεται. Παλαιότερα, που υπήρχε μεγάλη φτώχεια, πολλές οικογένειες ζούσαν πουλώντας τες. Τα πουλιά αυτά αποτελούν νοστιμότατο μεζέ στα κάρβουνα ή στην κατσαρόλα με κόκκινο τραχανά. Πολλοί, ακόμα και σήμερα, τις παστώνουν. Πριν από 35-40 χρόνια το τραπέζι για ένα βαφτίσι που έγινε στο Παλιοχώρι περιελάμβανε ως κύριο πιάτο τσίχλες στα κάρβουνα.

Σταυρούλας Δ. Ορφανάκου

Τα παλιά ελαιουργεία ή λι(ο)τριβεία

Το μάζεμα των ελιών είναι μια απ' τις σπουδαιότερες και πιο κοπιαστικές; δουλειές. Αρχίζει το Νοέμβρη και σε μερικές περιοχές τελειώνει το Μάρτη.

Αφού μαζέψουν τον καρπό, τον πηγαίνουν στο ελαιοτριβείο ή λιοτρίβι ή λι(ο)τριβείο, εργαστηριακή εγκατάσταση, όπου αλέθονται οι ελιές και με διάφορους τρόπους, βγαίνει καθαρό το λάδι.

Παλαιότερα κάθε χωριό είχε τα λιοτρίβειά του, τρία-τέσσερα, αναλόγως τις ανάγκες των κατοίκων. Σήμερα μόνο τα άψυχα ερείπια, έχουν μείνει, με μάρτυρα κάποια μυλόπετρα, για να μας θυμίζει πως εκεί κάποτε υπήρχε κάποιο λιοτρίβι.

Είχα την περιέργεια να μάθω πώς λειτουργούσαν αυτά τα λιοτριβεία και συγκέντρωσα υλικό.

Στα παλιά λιοτριβεία ήταν απαραίτητα: έξι λιτριβάρηδες, για την λειτουργία του, ο караβοκύρης, ο κούπης, οι λιθαράδες και οι κουβαλητές.

Σε μια γωνιά καίει μέρα-νύχτα η φωτιά και στο χαρανί βράζει νερό. Στον τοίχο κρεμασμένη η λυχνάρα με δύο φιτίλια καίει με λάδι για να φωτίζει τις ατέλειωτες νύχτες.

Οι ελιές, ένα «στάμα» (90 οκάδες), ρίχνονται στη σκαφίδα, ένα ξύλινο τετράγωνο κουτί, το οποίο έχει μια μικρή πορτούλα με ένα ρυθμισμένο ειδικό βαρδάρι, και απ' εκεί οι ελιές πέφτουν λίγες λίγες στο αλώνι. Το αλώνι είναι ένας βαθύς λάκκος; και μέσα του γυρίζουν δύο πελώριες κυλινδρικές ρόδες. Παλιότερα οι μυλόπετρες περιστρέφονταν από ανθρώπους και αργότερα από μούλάρια ή αγελάδες.

Οι ελιές λειώνονται και γίνονται πολτός. Αφού πολτοποιηθούν τελείως, οι λιθαράδες βάζουν τον πολτό στις τσαντίλες, ειδικούς ντορβάδες, τις τοποθετούν την μία επάνω στην άλλη στο πιεστήριο. Σε λίγο η στασιά στο πιεστήριο είναι έτοιμη. Οι κουβαλητές φέρνουν νερό από τη βρύση μέσα σ' ένα καδί περασμένο από ένα ξύλο στον ώμο τους. Ο караβοκύρης, ο κούπης και οι λιθαράδες αρχίζουν να κατεβάζουν το ξύλο του πιεστηρίου και να ραντίζουν συνέχεια με καυτό νερό. Έτσι σιγά-σιγά με την πίεση αρχίζει από τις πλευρές να τρέχει το λάδι, το οποίο διοχετεύεται σε ειδική δεξαμενή στο λιμπί, ένα είδος διαχωριστήρα. Εκεί το λάδι καθαρίζει από τη μούργα και τον κατσίγαρο και πέφτει στο καδί.

Όταν το λάδι είναι έτοιμο, οι λιτριβάδες φωνάζουν τρεις φορές με το χωνί να έρθει ο επιστάτης, ο οποίος πηγαίνει από λιοτριβείο σε λιοτριβείο.

Ο επιστάτης με τον караβοκύρη και τον κούπη μοιράζουν το λάδι με την μπότσα (δοχείο μετρήματος) σε μερτικά. Έπτά μπότσες για το νοικοκύρη, μια μπότσα για το λιοτριβείο, μια μπότσα για τον επιστάτη, μια μπότσα φόρο για το κράτος.

Βάζουν το λάδι στα τουλούμια, οι κουβαλητές μεταφέρουν το λάδι και τα λιοκόκκια (πυρήνα) στο σπίτι του νοικοκύρη φορτωμένο στην πλάτη τους.

Με τα λιοκόκκια ταΐζουν τα γουρούνια και τροφοδοτούν τη φωτιά του λιοτριβείου. Στα σύγχρονα ελαιοτριβεία μπορούμε να αξιοποιήσουμε τον πυρήνα.

Αν ο κάθε νοικοκύρης έχει καρπό περισσότερο από τρία στάματα, είναι υποχρεωμένος να πηγαίνει φαγητό στους εργάτες. Όταν τελειώσει η στασιά του ελαιοκάρπου, βάζουν σανό ή άχυρα στα ζώα να φάνε και να ξεκουραστούν.

Οι λιτριβάρηδες, καθισμένοι κοντά στη φωτιά γύρω απ' τον τέντζερη, αρχίζουν το φαγοπότι, γίγαντες, στιφάδο, μπακαλιάρο, φακές, καγιανά, σπανοκόρυζο, όταν ο νοικοκύρης είναι φιλότιμος, κρέας- εάν είναι τσιγγούνης, ψωμί και τυρί ή ξινοτραχανά. Πίνουν άφθονο κρασί, τρώνε δύο τρεις φορές την ημέρα, το γλεντάνε. Όλο το χειμώνα εργάζονται σκληρά για να πάρουν λίγο λάδι για τα μεροκάματα

Τακτικοί «πελάτες» στο λιοτριβί τα παιδιά της γειτονιάς με μια κομμάτα μαύρο σταρένιο ψωμί για να τη βουτήξουν στο φρέσκο λάδι. Σήμερα όλα τα ελαιουργεία λειτουργούν με σύγχρονα μηχανήματα. Δυστυχώς κανένα παλιό λιοτριβί δεν έχει απομείνει να μας θυμίζει την πολιτιστική μας κληρονομιά.

«Ο Παναγιώταρος Βενετσανάκης,
ο απροσκύνητος κλέφτης του Ταυγέτου»

Το 2003 κυκλοφόρησε το βιβλίο της Μαρίας Δρογκάρη «Ο Παναγιώταρος Βενετσανάκης, ο απροσκύνητος κλέφτης του Ταυγέτου» (έκδοση του πολιτιστικού συλλόγου Άρνας Λακωνίας «Ο Πλάτανος»). Στο πρώτο μέρος του βιβλίου (σσ. 21-88) η συγγραφέας παρουσιάζει το ιστορικο-κοινωνικό πλαίσιο των χρόνων που προηγήθηκαν της παρουσίας του Παναγιώταρου, διευκολύνοντας τον αναγνώστη «να μπει στην ατμόσφαιρα του καιρού, της τότε ιστορικής πραγματικότητας». Στο δεύτερο μέρος (σσ. 89-210) παρουσιάζει εκτενώς την προσωπικότητα και τη δράση του Παναγιώταρου. Στον επίλογο (σσ. 211-238) παραθέτει πλήθος πληροφοριών, γραπτών και προφορικών, για τους απογόνους του Παναγιώταρου.

Από τις σελίδες 205-206 του εν λόγω βιβλίου παραθέτουμε μια παράδοση για το τέλος του Παναγιώταρου και του Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη (πατέρα του Θεόδωρου), η οποία καταγράφηκε το 1971 «δια στόματος» της τότε υπεραιωνόβιας Κωνσταντίνης χήρας Παναγιώτη Βενετσανάκου, γιαγιά –Ποτούς γνωστότερης, από την Άρνα.

...14 χιλιάδες Τούρκοι διάκανε¹ κυκλώσανε την Καστάνια... Τήνε περασπιζότανε ο Παναγιώταρος με τον Κολοκοτρώνη και 150 νομάτους... Τους πολεμάγανε, τους μπομπαρδίζανε δώδεκα μέρες δώδεκα νύχτες... αν ακουγούντανε; δωπέρα; άκου λέει, σα να ήτανε έξω από την Άρνα! Ο τόπος σειότανε και μπουμπούνανε, ρίχνανε οι μπόμπες και τα κανόνια... λέπανε να μαυρολογαη η Καστάνια, τόση τουρκιά... Ταμπουρωμένοι στους Πύργους του Παναγιώταρου... τους μπομπαρδίζανε, ρίχνανε και τούτοι από μέσα, θεριά!... είδανε που σωνούντανε τα μαπαουτόβολα δεν μποράγανε ν'αντέζουνε... Απόειδανε... λένε να βγούνε νύχτα, όντα βασιλέψη το φεγγάρι κι ό,τι γένη... Ήτανε ένα στενό κατά τα βουνά, μονοπάτι πάνου στον Νταϊέτο... Πήρανε τα σπαθιά στο χέρι, κινήσανε... Με τα σπαθιά στο χέρι κάνανε δρόμο μέσα στους Τούρκους, κοιμούντανε αυτοί... Βγάλανε τα γυναικόπαιδα... είχανε και του βυζιού, άλλα ακόμα αβάφτηγα... Σωθήκανε ούλοι, λέει... λαβωθήκανε καμπόσοι... σκοτωθήκανε μοναχά δύο... κι ούλες οι γυναίκες και τα παιδιά σωθήκανε...

Ο Παναγιώταρος λαβώθηκε στο πόδι... Τόνε κυνηγάγανε οι Τούρκοι, δεν τον φτάνανε... αλλ' ήτανε βαριά λαβωμένος, γλιστράει, έπεσε σ' ένα ρέμα... χάιντε χάιντε κατάφερε και κρύφτηκε και περάσανε οι Τούρκοι από πάνω και δεν τον είδανε! Φύγανε οι Τούρκοι, σηκώθηκε και κουτσαίνοντα διάει² σε μια

¹ Πήγανε.

² Πήγε.

σπηλιά... κει κοντά... από την Κοτσατίνα από πίσω, στα Μαυραλαγκάδια... Ακόμα τήνε λένε του Παναγιώταρου η τρούπα... Εκεί κάποιος τότε μαρτύρησε, διάκανε οι Τούρκοι τότε πιάσανε... Δεν τότε ακουμπήσανε απάνου του κανείς, τότε φοβούντανε! Τότε παγαίνανε καμπόσοι μπροστά και καμπόσοι από πίσω, μακριά στεκούντανε από την τρομάρα τους και στη μέση ο Παναγιώταρος... Τότε παγαίνανε στην Άρνα. Θέλανε να τότε πιάσουνε να τότε πάνε ζωντανό στον πασά, τέτοια ήτανε η διαταγή!... Προτού από την Κοτσατίνα το χωριό που είναι μια βρύση Αγια-Σωτήρα το λένε, δίψαγε ήθελε να πih νερό... τότε αφήκανε, σκιούβει κι ένας Τούρκος με το διαταγάκι τούκοψε το κεφάλι... Κι ύστερα εκείνονε τον Τούρκο τότε κρεμάσανε στην Άρνα. Γιατί τότε θέλανε, ο πασάς ζωντανό τον Παναγιώταρο... Μολογάνε στη σπηλιά που κρύφτηκε στο βράχο έκρυψε τα λεφτά... τα κουβάλαε ούλα πάνου του... τάχε κρυμμένα, τα βρήκανε παραύστερα κάποιοι Καστανιώτες...

Τον Κωσταντή τον Κολοκοτρώνη κι αυτός λένε σκοτώθη σε μια σπηλιά που ήτανε κρυμμένος... και κείνος λαβωμένος... Τη λένε ακόμα του Κολοκοτρώνη η σπηλιά... κει σιαμπέρα κατά το Χάος³... Από το ίδιο βιβλίο (σσ. 208-209) παραθέτουμε και το μοιρολόι του Παναγιώταρου:

Κλάψετε χώρες και χωριά, κλησιές και μοναστήρια,
κλάψτε τον Παναγιώταρο και τον Βενετσανάκη,
που είταν στη Μάνη φλάμπουρο και στο Μοριά κορώνα,
που είταν και στην Καστάνιστα ο Μπάσης Καπετάνιος,
που 'χε τα χίρια δυνατά και ζαιρέ⁴ μπασμένον,
είχε και μπαρουτόβολα τρεις χρόνους να μαλώνη,
Χασάν πασάδες τ'άκουσαν, πολύ τους κακοφάνη.
–Προσκύνα, Παναγιώταρε, μωρέ Βενετσανάκη.
–Πήγετε, μωρέ παλιότουρκοι, κι εγώ δε σας φοβάμαι.
Δεν είμαι εγώ Μακρύγιωργης, ούτε Κουτσογληγόρης⁵
να προσκυνήσω την τουρκιά, σκιαέτι⁶ να τους κάμω.
Κι ο πόλεμος αρχίνησε κι ο πόλεμος δουλεύει
πέφτουν τα βόλια σαν βροχή κι οι μπόμπες σα χαλάζι,
βουνά και κάμποι τρέμουνε κι η γης αναστενάζει,
κι αυτός ο Παναγιώταρος καθόλου δε δειλιάζει,
τα παλληκάρια χάιδε, μπαρούτι τους μοιράζει
–Βάρτε, παιδιά, μη σκιάζεστε, τους Τούρκους μη φοβάστε.
Παιδιά, σαν προσκυνήσουμε ραγιάδες θα γενούμε,
κι απέ θε νάρθη ένας καιρός σπαήδες να δεχτούμε,
και θα μας βλαστημήσουνε όσοι κι αν γεννηθούνε.

³ Χαράδρα του Ταυγέτου, από τη μεριά της Κοτσαντίνας.

⁴ Εφόδια, τρόφιμα.

⁵ Μανιάτες, προσκυνημένοι, που έζησαν μετά τον Παναγιώταρο.

⁶ Αναφορά, παράπονο, καταγγελία.

Παναγιώτη Γ. Στεργιανόπουλου

Διορθωτική δήλωση

Προσεπάθησα παντοιοτρόπως να αποφύγω μιαν οιανδήποτε εμπλοκή και αντιπαράσταση με τους υποστηρικτές του «Υδροηλεκτρικού έργου» Ξηροκαμπίου. Δυστυχώς όμως αυτό εστάθη αδύνατο, διότι το περιοδικό ΦΑΡΙΣ μου ενέπλεξε τη δήλωση, την οποίαν έδωσα στο Δημοτικό Συμβούλιο Φάριδος την ημέρα της συνεδριάσεως της 16^{ης} Ιουλίου του 2002, ως απάντησή μου εις το άρθρο του κ. Κομνηνού, το οποίο εγράφη ένα και μισό έτος αργότερα. Αυτό είναι απαράδεκτο σφάλμα του περιοδικού.

Επί τη ευκαιρία αυτή, και με την προϋπόθεση ότι η παρούσα μου δεν θα παραποιηθή, θα ήθελα να δηλώσω τα εξής: Η δήλωση που δημοσιεύθη στο 35^ο τεύχος του περιοδικού Φάρις έγινε τον Ιούλιο του 2002, διότι τότε εγνώριζα ότι τα διαλεγόμενα εις το Δημοτικό Συμβούλιο με τα κατά-γραφόμενα αργότερα ως «πρακτικά», κατά την γνώμη μου, είχαν μεγάλες και σοβαρές διαφορές. Δια τον λόγο τούτο εθεώρησα λογικό να δώσω γραπτώς την θέση που λαμβάνω εν σχέσει με το περιβόητο υδροηλεκτρικό έργο ούτως ώστε να μην υπάρξει ουδεμία παρεξήγηση, σχετικά με το τι θεωρώ «ευεργετικό» από πάσης πλευράς τόσο δια το Ξηροκάμπι όσο και δια ολόκληρη την περιοχή της Φάριδος.

Δεν επιθυμώ ούτε τώρα ούτε ποτέ να διαπλακώ σε σχόλια ή να απαντήσω ή ούτε καν να εμπλακώ εις διαλεκτική συζήτηση με οιονδήποτε σχετικά με το εν λόγω έργο. Η θέση που λαμβάνω και ό,τι πιστεύω και γνωρίζω εκ πείρας ως ευεργετικά δια τον τόπο, τα έχω διατυπώσει επανειλημμένα εις το παρελθόν εγγράφως. Η δε εξέταση των δεδομένων που μου εδόθησαν να εξετάσω μέχρι στιγμής δεν μου αφήνει ουδεμία αμφιβολία ότι το «έργο» αυτό είναι α) αντιοικονομικό, β) αντιπαραγωγικό και γ) και το κυριώτερο όλων ότι είναι άκρωσ καταστροφικό από περιβαλλοντικής σκοπιάς εξεταζόμενο. Το κυριώτερο όμως και πιο εγκληματικό είναι ότι τα αποτελέσματα της δημιουργίας αυτού του «έργου», άπαξ και ολοκληρωθεί, είναι ότι αυτή η άγρια ομορφιά της περιοχής θα καταστραφεί και θα αλλάξει δια παντός. Δεν πρόκειται κανείς, εκ των υστέρων να δυνηθεί να επανορθώσει και να επαναφέρει ό,τι κατέστρεψε η απερισκεψία της κατασκευής αυτής. Δια τον λόγον αυτόν το «έργο» αυτό δι' εμέ είναι απαράδεκτο και η κατασκευή του ένα έγκλημα εναντίον του εαυτού μας.

Ορισμένοι, προσκείμενοι εις τον εργολάβο, και με την βοήθεια ατόμων ευρισκομένων υψηλά εις την διακυβέρνηση αυτής της χώρας, έχουν την εσφαλμένη εντύπωση ότι δύνανται να πράττουν ανεξέλεγκτα ό,τι τους αρέσει. Αυτό, εάν αληθεύει, αποτελεί μια ακόμη απόδειξη της ηθικής διαφθοράς που υπάρχει σε κράτη, όταν οι ηγέτες των χωρών αυτών με θολωμένα από την μέθη της δύναμης και την δίψα της δόξας μυαλά πιστεύουν ότι είναι αήττητοι, και έτσι καταρακουλούν στο γκρεμό της άγνοιας και της λήθης, παρασύροντας μαζί τους, δυστυχώς, πολλές αθώες ψυχές.

Ελπίζω η παρούσα δήλωση να γίνει αντιληπτή από όλους όσους εδιάβασαν το προηγούμενο τεύχος του περιοδικού Η ΦΑΡΙΣ και να καταλάβουν ποιο είναι το συμφέρον των. Κανείς δεν πρόκειται να τους βοηθήσει εκ των υστέρων και τα αποτελέσματα είναι τελεσίδικα και μόνιμα για εμάς σήμερα και για τους απογόνους μας εις το μέλλον. Σκεφθείτε καλά πριν αποφασίσετε.

Η Φάρις σε άλλα έντυπα

Ο δημοσιογράφος Γιώργος Καραμάνος στο φύλλο της εφημερίδας «Αργολίδα» της 27^Κ Αυγούστου 2003, σ. 6 γράφει για το περιοδικό μας:

Η έδρα του είναι το Ξηροκάμπι Φάριδος Λακωνίας κι όπως αναγράφεται στη ρουμπρίκα είναι τριμηνιαία έκδοση του «Συλλόγου Αποφοίτων Σχολείων Φάριδος».

Είναι ένα περιοδικάκι που δε σου γεμίζει το μάτι αλλά σαν το διαβάσεις σου αφήνει τις καλύτερες εντυπώσεις. Αυτοί που το συντάσσουν όχι μόνον ξέρουν καλά γράμματα αλλά είναι και μερακλήδες στην επιλογή και στο χειρισμό των θεμάτων. Ξεκινώντας μ' ένα σοβαρό άρθρο που θα είναι συνάμα και ντοκουμέντο στα αρχαιολογικά και ιστορικά του τόπου, σε μπάζουν αμέσως μετά στη Λαογραφία με ειδικές έρευνες και μελέτες, ενώ προς τις τελευταίες σελίδες σου παρέχουν και μια έξτρα ψυχαγωγία με ντόπιες αληθινές ιστορίες, που μερικές είχαν προκαλέσει κάποτε σκάνδαλο (όπως η Παναγιώτα και ο ηγούμενος), ενώ άλλες είχαν σκορπίσει πολύ γέλιο με την πιπεράτη γεύση τους και το απρόβλεπτο σπαρταριστό τέλος.

Κι επειδή, όπως είπαμε, πρόκειται για πραγματικές ιστορίες, που στην παραμικρή περιγραφική αστοχία μπορεί να προκληθούν αντιδράσεις, χαιρέσαι τη μαεστρία και την επιδεξιότητα αυτών που τις συντάσσουν. Που όχι μόνον περνούν αλώβητες αλλά και το γλεντάς συνάμα χωρίς να σοκάρεις.

Και θα τελειώσω μ' ένα απόσπασμα από γράμμα μετανάστη στην Αμερική που φέρει την υπογραφή Χρήστος Καπετανάκος. Διατυπώνει κάποιες σκέψεις για τον Ελληνισμό και προς το τέλος γράφει:

« ... Έχουμε τις εκκλησίες μας που μας άφησαν οι παλαιότεροι. Σ' αυτές οι ιερείς μας μας βάφτισαν, μας μύρωσαν, μαζί με τους δασκάλους μας μας έμαθαν τα πρώτα γράμματα. Σ' αυτές μας πάντρεψαν, βάφτισαν τα παιδιά μας, σ' αυτές τις εκκλησίες εψάλη ο τελευταίος ασπασμός στους ηλικιωμένους, ακουμπήσαμε ένα λουλούδι πάνω στους δικούς μας νεκρούς να το πάρουν μαζί τους στην αιωνιότητα.

Τώρα εμείς ως Έλληνες πρέπει ν' αφήσουμε στα παιδιά μας τη γλώσσα μας, τα ήθη και έθιμά μας, τον δικό μας πολιτισμό. Κανένας δεν είναι περισσότερο ή λιγότερο Έλληνας. Όλοι είμαστε Έλληνες χωρίς μικρότητες και εγωισμούς. Μία βέργα μόνη της σπάει εύκολα, ένα μάτσο από βέργες είναι δύσκολο να σπάσει. Η πίστη στη ζωή, στην προκοπή, στην αλληλεγγύη πρέπει να είναι ο δρόμος μας και το φωτεινό αστέρι που θα φωτίζει το δρόμο των παιδιών μας, για να ακολουθούν σωστά το μέλλον τους».

Της αγοράς

Πριν λίγα χρόνια ένας νεαρός που κατάγεται από τα περίχωρα του Ξηροκαμπίου έπιασε κουβέντα με μια Ξηροκαμπιτόνυφη, η οποία κατάγεται από τη βόρεια Ελλάδα. Κατά τη διάρκεια της κουβέντας η κοπέλα ανέφερε κάτι σχετικό με την Ιταλία. Ο νεαρός, μη γνωρίζοντας και πολλά γράμματα, ρώτησε την κοπέλα γεμάτος απορία: Κατά πού πέφτει η Ιταλία; Η κοπέλα, εμβρόντητη, απόρησε: Μα καλά, δεν ξέρεις πού βρίσκεται η Ιταλία; Και εκείνος της απάντησε αποστομόνοντάς την: Άμα μου πεις κατά πού πέφτει το Παλιοχώρι, θα σου πω κατά πού πέφτει η Ιταλία!

K. M. K.

Ανάλεκτα

Την εποχή που αμερικανοί αστροναύτες έφτασαν στο φεγγάρι και περπάτησαν στην επιφάνειά και τους είδε από την τηλεόραση όλος ο κόσμος, το 1969, η γρια-Χαρίκλεια Λάσκαρη από το Ξηροκάμπι σχολίασε με απορία το γεγονός: Και τους άφηκε ο Θεός;

H.Γ.Μ

Στην κηδεία του Σταύρου του Αργυρόπουλου, σχολιάζονταξ τις αρετές του νεκρού, είπε κάποιος: Δεν είχενε θελώσει νερό κανενού!

N.Γ

Η γριαΕλένη, χήρα Ηλία Αποστολάκου από το Παλιοχώρι, μόλις έμαθε ότι ο πρωτότοκος γιος μιας οικογένειας, ο οποίος είχε παντρευτεί ένα χρόνο πριν, έκανε αγόρι, ρώτησε το μικρό αδερφό του: Σερνικώσατε ρε;

Δ.Θ.Κ

Η περιοχή του Αγίου Βασιλείου, που βρίσκεται στον κόμβο που ενώνει το δρόμο από το Ξηροκάμπι με την εθνική οδό Σπάρτης-Γυθείου, είναι επιβεβαιωμένη μυκηναϊκή θέση. Διάφοροι μελετητές υποστηρίζουν ότι στο χώρο αυτό πιθανόν να βρισκόταν μυκηναϊκή ακρόπολη με υψηλά τείχη. Σ' αυτό συνηγορούν και η φύσει οχυρή θέση του τόπου και η ύπαρξη νερού. Σύμφωνα με μαρτυρίες των γεροντότερων της περιοχής; ο χώρος του Αγίου Βασιλείου χρησίμευσε στις αρχές του προηγούμενου αιώνα αλλά και παλαιότερα, όπως είχαν ακούσει από τους προγόνους τους, ως λατομείο. Άνθρωποι από τους γύρω οικισμούς (Τραπεζοντή, Καβουράκι, Κυδωνιά, Λευκόχωμα) έσπαζαν πέτρες για να τις χρησιμοποιήσουν ως οικοδομικό υλικό για τα σπίτια τους, Σήμερα, με βάση τη μαρτυρία αυτή, πιθανολογούμε ότι οι πέτρες αυτές ήταν τα τείχη της μυκηναϊκής σ ακρόπολης.

Δ.Θ.Κ

Συνδρομές

Για τη συνέχιση της Φάριδος: Ευάγγελος Σκιαδάς 5€, Αγγελική Βρατσίδα 10€, Βασιλική Σκουριώτη 10€, Καλλιόπη Ορφανάκου-Παπαδάκου 5€, Σταύρος Σαραντάκος 5€, Αργυρούλα Παναγέα-Μπικάκη 50€, Παναγιώτα Παναγέα 5€, Νέλλα Βολτή 10€, Παπανικολοπούλου Αγγελική 35€, Έλενα Παπαδάκου 10€, Άρης Πολυμενάκος 5€, Ματίνα Γρηγορίου-Πουλακάκου 15€, Μαίρη Παπαστράτη 50 δολ. Αμερικής, Α^{φοι} Γ. Μενούτη 50€, Νίκος Καπετανάκος 10€, Γεώργιος Καράμπελας 20€, Χρήστος Παπαδάκος 30€, Λάμπρος Σακελαριάδης 30€, Δημήτριος Ξηροπόδης 10€, Μάγια Μιχαηλίδη 30€, Δημήτριος Φραγκής και Γεώργιος Ρηγάκος 50 δολ. Καναδά, Γεώργιος, Παναγιώτης και Θεόδωρος Ρηγάκος 100 δολ. Καναδά (από παράλειψη δεν δημοσιεύτηκαν τα ονόματά τους σε προηγούμενο τεύχος –ζητούμε συγγνώμη), Δημήτριος Αμοιρίδης και Γεώργιος Μπιταξής 50 δολ. Αυστραλίας (στο προηγούμενο τεύχος από λάθος είχε γραφεί 10 δολ.), η κυρία Λ.Σ. 20€, Μαρίνα Μπεκιάρη 20€.

Πένθη

Κωνσταντίνος Α. Μιχαλακάκος (1908-2003) (Κωτσάρας)

Ο Κωνσταντίνος Μιχαλακάκος του Αντωνίου και της Δήμητρας, το γένος Διαμαντάκου από τα Ανώγεια, γεννήθηκε στο Ξηροκάμπι στις 10 Απριλίου 1908. Την περίοδο 1914-1918 φοίτησε στο Δημοτικό Σχολείο και την περίοδο 1918-1921 στο Ελληνικό Σχολείο (Σχολαρχείο) του χωριού. Την περίοδο 1921-1925 φοίτησε στο Γυμνάσιο Σπάρτης και την περίοδο 1925-1926 στο Β' Μονοτάξιο Διδασκαλείο Αθηνών. Τότε εντάχθηκε στο ΚΚΕ, του οποίου παρέμεινε ενεργό μέλος μέχρι το τέλος της ζωής του.

Μετά την αποφοίτησή του από το Διδασκαλείο διορίστηκε (1926) δάσκαλος στο Κρούσοβο (Αχλαδοχώρι) Σερρών. Το 1928, ήρθε η ώρα να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία· κατετάγη στο πυροβολικό. Το 1930 απολύθηκε με το βαθμό του ανθυπολοχαγού. Την περίοδο 1930-1935 διατέλεσε δάσκαλος στην Αγάθη Πέλλας, την περίοδο 1935-1936 στο Γεωργίτσι Λακωνίας, την περίοδο 1936-1937 στη Σκάλα Λακωνίας και την περίοδο 1937-1947 στην Τραπεζοντή Λακωνίας (εύλογο είναι όμως ότι κατά τα χρόνια της Κατοχής που δραστηριοποιήθηκε στο ΕΑΜ και τον ΕΛΑΣ και τα χρόνια της εξορίας που ακολούθησαν δεν άσκησε τα διδακτικά του καθήκοντα).

Κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940-1941 υπηρέτησε στο μέτωπο ως ανθυπολοχαγός πυροβολικού και προήχθη επ' ανδραγαθία σε υπολοχαγό.

Τον Αύγουστο του 1941 οργανώθηκε στη Νέα Φιλική Εταιρεία. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους η Νέα Φιλική Εταιρεία προσχώρησε στο ΕΑΜ. Το Δεκέμβριο του 1941 ιδρύθηκε στο Ξηροκάμπι Γεωργικός Συνεταιρισμός, του οποίου εξελέγη γραμματέας και την άνοιξη του 1942 εξελέγη πρόεδρος του. Την περίοδο αυτή, στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής, ο Συνεταιρισμός ανέπτυξε σημαντική δραστηριότητα για την εξασφάλιση τροφίμων, πρώτων υλών, εργαλείων και την κατασκευή υδραύλακος για τη μεταφορά αρδευτικού νερού από το βουνό στο Ξηροκάμπι· η εργασία αυτή όμως δεν ολοκληρώθηκε. Από το Σεπτέμβριο του 1943 ως τον Ιούνιο του 1944 διατέλεσε γραμματέας του ΕΑΜ Ξηροκαμπίου και των χωριών του σημερινού δήμου Φάριδος πλην της Άρνας και της Κοτσαντίνας, ενώ ταυτόχρονα διατήρησε το αξίωμα του προέδρου του συνεταιρισμού. Το Νοέμβριο του 1943 συμμετείχε στην πρώτη Παμπελοποννησιακή Συνδιάσκεψη του ΕΑΜ, η οποία πραγματοποιήθηκε στη Στρέτζοβα (Δάφνη) Καλαβρύτων.

Τον Ιούνιο του 1944 κατετάγη στο 2^ο τάγμα του 8^{ου} συντάγματος του ΕΛΑΣ και τοποθετήθηκε καπετάνιος του 4^{ου} λόχου. Έλαβε μέρος στη μάχη εναντίον των Γερμανών στο Βουρλιά (Σελλασία) στις 10 Αυγούστου 1944 και εναντίον των Ταγμάτων Ασφαλείας στο Μυστρά στις 10-12 Οκτωβρίου 1944.

Την 1^η Απριλίου 1945 συνελήφθη και φυλακίστηκε. Αποφυλακίστηκε στις 2 Ιανουαρίου 1946. Την περίοδο αυτή του ανατέθηκε από τον κομματικό μηχανισμό του ΚΚΕ η γραμματεία της εθνικοτοπικής οργάνωσης Λακωνίας. Για τη δράση του τέθηκε σε διαθεσιμότητα από την υπηρεσία και στις αρχές του 1947 απολύθηκε. Στις 14 Ιουλίου 1947 συνελήφθη και εστάλη εξόριστος στην Ικαρία στο χωριό Ακαμάτρα. Την 1^η Ιουνίου 1948 μεταφέρθηκε στη Μακρόνησο, όπου παρέμεινε δύο χρόνια. Στις 10 Ιουλίου 1950 μεταφέρθηκε στον Άη-Στράτη και στις 30 Νοεμβρίου 1953 μετέβη με άδεια εξορίστου στην Τρίπολη, όπου διέμενε η οικογένειά του. Εκεί έγινε μέλος της Νομαρχιακής Επιτροπής της ΕΔΑ Αρκαδίας. Το Μάιο του 1955 εκτοπίστηκε εκ νέου στον Άη-Στράτη. Τον Ιανουάριο του 1960 μεταφέρθηκε στην Τρίπολη ως εξόριστος. Τον Απρίλιο του 1962 συνελήφθη και εστάλη εκ νέου εξόριστος στον Άη-Στράτη αλλά τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου διαλύθηκε το στρατόπεδο των εξορίστων και επέστρεψε στην Τρίπολη.

Τον Ιούλιο του 1964 νυμφεύτηκε την Ελευθερία Παπαγεωργίου από την Άμφισσα και εγκαταστάθηκε στο Αιγάλεω, όπου έγινε μέλος της τοπικής επιτροπής της ΕΔΑ. Τον Απρίλιο του 1967 με την επικράτηση του πραξικοπήματος των συνταγματαρχών συνελήφθη και εξορίστηκε στη Γυάρο και τη Λέρο. Το Δεκέμβριο του 1970 απολύθηκε και επέστρεψε στο Αιγάλεω, όπου συνδέθηκε με τον παράνομο μηχανισμό του ΚΚΕ. Μετά τη

μεταπολίτευση έγινε στέλεχος της κομματικής οργάνωσης του ΚΚΕ του Αιγάλεω. Τον Αύγουστο του 1976 έγινε μέλος της διοικούσας επιτροπής του παραρτήματος της Πανελληνίας Ένωσης Αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης (Π.Ε.Α.Ε.Α). το οποίο ιδρύθηκε στο Αιγάλεω. Από το 1996 έγινε απλό μέλος του παραρτήματος και της κομματικής οργάνωσης του ΚΚΕ λόγω της προχωρημένης ηλικίας του.

Έφυγε πλήρης ημερών, παραμένοντας πιστός στις ιδέες του για τις οποίες αγωνίστηκε σ' όλη του τη ζωή, στις 26 Δεκεμβρίου 2003 στην Αθήνα.

Μιχάλης Γ. Γραμματικάκης

Πένθη

Παντελής Π. Σκληρός (1917-2003)

Και τώρα ένα χωριό χωρίς Παντελή. Για μας, Παντελή, δεν πέθανες, απλώς απουσιάζεις. Ελπίζω να μας βλέπεις, να μας ακούς. Συνέχισε το ταξίδι στο βελούδινο σκοτάδι, συνέχισε το ταξίδι στα πράσινα λιβάδια. Αυτή ήταν η ζωή σου. Κάποια μέρα κατέβαινες από το λόγγο και σε συνάντησα στην ταράτσα (πλατεία) του χωριού. Κρατούσες στο χέρι σου λίγα κυκλάμινα. Σου είπα ότι πρέπει να ήταν τα πρώτα της εποχής· κι εσύ απάντησες: «Κι αν χιονίζει και αν βρέχει, τ' αγριολούλουδο αντέχει».

Παντελή, αυτή ήταν η ζωή σου. Κάπου σε μια μάντρα, σε μια ρίζα ελιάς ήσουν κι εσύ. Και τι δεν έλεγες με τη λαϊκή σου φιλοσοφία. Φωτιές τις απόκριες στο χωριό, εκεί ήσουν εσύ. Κάποτε θυμάμαι κάτω από την ταράτσα μάλωνες παπούτσια. Τα κοιτούσες, τα διόρθωνες με τόση λεπτότητα, που έτσι έδειχνες την αγάπη σου και στα άψυχα πράγματα.

Ασχολήθηκες με τα μελίτσια, παρακολουθούσες τη ζωή τους, τα θαύμαζες και πόσο όμορφα πράγματα μας έλεγες γι' αυτά. Αυτά που θα μπορούσα να πω για σένα είναι τόσα πολλά. Ήσουν άνθρωπος ευαίσθητος, καλός, δοτικός, εργατικός· μα και πόσο σοφά σκεφτόσουν, που πάντοτε καθόμαστε γύρω σου να σε ακούμε.

Εμείς όλοι που ζήσαμε κοντά σου νομίζω ότι πήραμε πολλά από τη σοφία σου και την ευαισθησία σου. Ελπίζω όλο το χωριό μας, τα Κατσουλαίικα, να μου επιτρέψει να σε αποχαιρετήσω εκ μέρους του και να σου πω ότι θα σε θυμόμαστε για πάντα με νοσταλγία και αγάπη. Εγώ δε θα σε αποχαιρετήσω, γιατί πιστεύω στην επαφή των ψυχών. Συνέχισε λοιπόν το ταξίδι σου μέσα στη νύχτα... στα δέντρα... στο χορτάρι.

Βούλη Π. Φραγκή-Σκληρού

Τα νέα μας Ξηροκάμπι

Γεννήσεις: Το ζεύγος Αντώνιος Δουκόγιαννης και Δήμητρα Κολομβάκου απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Πέτρος Σταμάτης και Αιμιλία Δημάκου απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Χρήστος Κονίδης και Παναγιώτα Κοντινάκη απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Σταύρος Κατσουλάκος και Ιφιγένεια Καρυώτου απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Χρήστος Γιάννακας και Ιωάννα Βαλκανά απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Προκόπης Κονίδης και Γεωργία Μαντζαβράκου απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Πέτρος Ιππιώτης και Γιαννούλα Δούσμανη απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Σταύρος Μανιάτης και Χρυσαιφία Κούρλα απέκτησε κορίτσι.

Γάμοι: Η Δήμητρα Κονίδη του Ηλία παντρεύτηκε το Σαράντο Κουτσοβίτη του Αθανασίου. Η Κυριακούλα Σπανάκου του Αναστασίου παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Κουμουστιώτη του Αντωνίου.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Αθηνά Σταρόγιαννη του Κωνσταντίνου ετών 89, Ελένη Μέτσοβα του Παναγιώτη ετών 96, Μαρία Σολωμού του Βασιλείου ετών 85, Παναγιώτης Κληρονόμος του Γεωργίου ετών 89, Σταυρούλα Καπάκου του Παναγιώτη ετών 83, Ιφιγένεια Μανδρα-πήλια του Γεωργίου ετών 94, Μαρία Μανιάτη του Ηλία ετών 98, Βασιλική Κοκκορού του Ηλία ετών 81, Δημήτριος Μέτσοβας του Πέτρου ετών 96, Βασίλειος Ορφανάκος του

Ευαγγέλου ετών 68, Αντώνιος Κουμουστιώτης του Δημητρίου ετών 75, Χρήστος Χατζη-γεωργίου του Ιωάννη ετών 71.

Παλαιοπαναγιά

Γεννήσεις: Το ζεύγος Γεώργιος Σμυρνιός και Ελένη Σταθάκου απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Γεώργιος Φουντούκης και Αδα-μαντία Λιακάκου απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Παναγιώτης Χαντζάκος και Nadiya Shrytalna απέκτησε αγόρι.

Γάμοι: Η Χαριτίνη Δούκα του Γεωργίου παντρεύτηκε τον Παναγιώτη Μπέκελη του Σταύρου. Η Ασημίνα Γεωργατσέλου παντρεύτηκε το Γεώργιο Βλογιαννίτη του Ευστρατίου.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Αικατερίνη Σταυροπούλου του Λύσσανδρου ετών 77, Γεώργιος Ναστάκος του Ηλία ετών 72.

Ανώγεια

Γεννήσεις: Το ζεύγος Νικόλαος Καστρής και Γεωργία Πασιαλή απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Παναγιώτης Ξυδιάς και Κωνσταντίνα Μπορέτου απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Λεωνίδας Σταθάκος και Δήμητρα Ρηγάκου απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Νικόλαος Λαμπράκος και Χρυσούλα Σκάλτσα απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Δημήτριος Καλαμαράς και Αικα-τερίνη Μεζίνη απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Μιχάλης Φόρτσας και Ελένη Βεργυρή απέκτησε αγόρι.

Γάμοι: Η Ελένη Κανέλλου του Βασιλείου παντρεύτηκε τον Ιωάννη Μπίτρο του Γρηγορίου. Η Άννα Χριστοδούλου του Περικλή παντρεύτηκε τον Ιωάννη Λαμπράκο του Αριστείδη. Η Φωτεινή Αμέρτου του Βασιλείου παντρεύτηκε το Βασίλειο Περεντέση του Γεωργίου. Η Παναγιώτα Καστρή του Κωνσταντίνου παντρεύτηκε το Γεώργιο Ρηγόπουλο του Ρήγα.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Παναγιώτης Λαμπράκος του Γεωργίου ετών 78, Σωτηρία Καστρή του Ιωάννη ετών 78, Ελένη Μαργαρίτη του Γεωργίου ετών 84, Στυλιανός Νικολόπουλος του

Παναγιώτη ετών 68, Γεώργιος Τσαφατίνας του Νικολάου ετών 81.

Γοράνοι

Γεννήσεις: Το ζεύγος Παναγιώτης Ρηγάκος και Ευγενία Λιντζέρη απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Παντελής Καλκάνης και Παναγιώτα Δούκα απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Γεώργιος Κρητικός και Ευαγγελία Παπαχρονοπούλου απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Κωνσταντίνος Βλογιαννίτης και Μαρία Νικολακάκου απέκτησε αγόρι.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Ευστράτιος Δούκας του Σταύρου ετών 69, Νίκη Τσάμπηρα του Γεωργίου ετών 64, Ιωάννης Δούκας του Σταύρου ετών 80, Πέτρος Διαμαντάκος του Γεωργίου ετών 96.

Ποταμιά

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Κωνσταντίνα Ρέντζη του Λεωνίδα ετών 90, Σταύρος Παπαδάκος του Γεωργίου ετών 84, Ευθύμιος Μασούρας του Κωνσταντίνου ετών 84.

Άρνα

Γεννήσεις: Το ζεύγος Δημήτριος Αθανασάκος και Αναστασία Ρηγάκου απέκτησε αγόρι.

Γάμοι: Η Γεωργία Βαφάκου του Περικλή παντρεύτηκε το Δημήτριο Πίκουλα του Ιωάννη.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Αντωνία Δρογκάρη του Προκοπίου ετών 94, Πέτρος Κατσούλης του Δημητρίου ετών 86, Ιωάννης Λαμπριανάκος του Μιχαήλ ετών 88.

Τραπεζοντή

Γεννήσεις: Το ζεύγος Χρήστος Κρομμύδας και Κανέλλα-Όλγα Πολίτη απέκτησε αγόρι.

Γάμοι: Η Ιωάννα Βαλούκου του Κωνσταντίνου παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Ηλιακόπουλο του Όθωνα.

Θάνατοι: Απεβίωσε ο Γεώργιος Βαλκανάς του Σταύρου ετών 95.

Βασιλική (Κουρτσούνα)

Γάμοι: Η Μαρία Νικολακάκη του Δημητρίου παντρεύτηκε το Νικόλαο Τσάμπηρα του Δημητρίου. Η Ελένη Δι-

καϊκού του Παναγιώτη παντρεύτηκε το Γεώργιο Πλευρίτη του Αντωνίου.

Λευκόχωμα-Κυδωνιά

Γεννήσεις: Το ζεύγος Ηλίας Πέππας και Δήμητρα Τσέτσεκα απέκτησε αγόρι.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Νικόλαος Δημακάκος του Γεωργίου ετών 80, Γεώργιος Βασιλάκος του Παναγιώτη ετών 79.

Καμίνια

Γεννήσεις: Το ζεύγος Νικόλαος Χαλουλάκος και Γεωργία Μπουτεράκου απέκτησε αγόρι.

Γάμοι: Η Γρηγορία Λυμπεροπούλου του Δημητρίου παντρεύτηκε το Θωμά Τσοράκο του Γεωργίου. Η Διαμάντω-Γλυκερία Σταυρακοπούλου του Γεωργίου παντρεύτηκε τον Νικόλαο Πολίτη του Αντωνίου. Η Γαρυφαλλιά Ρουσσάκου του Γεωργίου παντρεύτηκε τον Αργύριο Σκαρμέα του Γεωργίου. Η Αργυρώ Κόλλια του Ιωάννη παντρεύτηκε το Θεόδωρο Τσοράκο του Γεωργίου.

Θάνατοι: Απεβίωσε ο Λεωνίδας Χίος του Γεωργίου ετών 73.

Πολοβίτσα

Γάμοι: Η Παναγιώτα Μονιού του Παναγιώτη παντρεύτηκε το Μιχάλη Παπαδόγκονα του Ιωάννη.

Θάνατοι: Απεβίωσε ο Δημήτριος Ξανθάκος του Χαρίλαου ετών 78.

Σπαρτιά (Κοτσαντίνα)

Γεννήσεις: Το ζεύγος Μανώλης Μητράκος και η Κωνσταντίνα Βόλη απέκτησε αγόρι.

